

İZMİR'İN YUNANLILAR TARAFINDAN İŞGALİ VE BU OLAYIN DOĞU ANADOLU'DAKİ TEPKİLERİ¹

BEKİR SITKI BAYKAL

Türkiye Cumhuriyetinin doğması ile sonuçlanan Millî Mücadele-
mizin teşkilâtlanması ve başlamasında İzmir'in Yunanlılar tarafından
işgali olayının son derece önemli bir yeri vardır. Türk Bağımsızlık
Savaşı başlangıcının ellinci yıldönümünü yaşadığımız bugünlerde aynı
konu üzerinde epeyce yayın yapılmış ve bunlarda İzmir'in işgali karşı-
sında Anadolu'nun ve Osmanlı hükûmetinin tutumları üzerinde olduk-
ça durulmuştur². Ancak bunlar arasında özellikle doğu illerimizin
tutumlarını belirtecek yazılara pek rastlanmamaktadır. Halbuki Türk
İnkılâp Tarihi Enstitüsü arşivinde bu konuyu birçok bakımlardan
aydınlatacak pek değerli birtakım belgeler mevcut bulunmaktadır³.
İşte bu yazımızda, İzmir işgalinin nasıl hazırlandığını ve nasıl gerçek-
leştirildiğini kısaca anlattıktan sonra, sözü geçen vesikaların ışığı altında
Doğu Anadolu'nun bu olay karşısındaki davranışını açıklamağa
çalışacağız.

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918 tarihinde İtilâf
Devletleri ile imzaladığı Mondros Mütarekesi ile Birinci Dünya Sava-
şından yenilmiş olarak çıkmıştır. Batı Anadolu'nun düşman tarafından
istilâsına ise, galip bağlaşıkların savaş gemileri himayesinde taşınan
Yunan askerinin 15 Mayıs 1919 sabahı İzmir limanına çıkarılması ile
girişilmiştir. Böylece İzmir şehrinin işgalinde ilk adımını gördüğümüz
bu istilâ hareketi, sadece Türkiye ile değil, fakat aynı zamanda, büyük
dünya siyasetinin bir parçası olarak, Akdeniz üzerinde egemenlik
problemi ile de yakından ilgilidir; dolayısıyla Akdeniz bölgesinde
kuvvetler dengesini sağlamak çabaları ve pazarlıklarının bir sonucu
olmuştur.

¹ Bu yazının esasını, 6 Haziran 1969'da Türk Tarih Kurumu Atatürk Kon-
feransları arasında yapılan bir konuşma teşkil etmektedir.

² Yeni İstanbul gazetesinin Mayıs 1969 tarihli nüshaları ilâvelerinde Ömer
Sami Coşar tarafından yapılan yayınlara özellikle işaret etmek isterim.

³ Bak : Bu yazımızın sonundaki belgeler.

Birinci Dünya Savaşı'nın galipleri, cephelerde silâhlar sustuktan sonra, Paris'te toplanarak dünyaya yeni bir düzen vermek için görüşmelere başlamışlardı. Birinci derecede onları uğraştıran problemler, savaş sonunda tasfiye edilen imparatorlukların mirasları, bunların yanısıra yeni doğan ve bu fırsattan faydalanarak genişlemeğe kalkışan bazı devletlerin türlü istekleri ile ilgili bulunmaktaydı. En önemli saydıkları iş ise, Almanya'yı bir daha kendilerine tehlikeli olmayacak bir hale getirmek tedbirleri aramaktı. Bütün bu problemler arasında, Osmanlı İmparatorluğunun dağılması ile ortaya çıkan sorunların çözümü hususunda fazla acele davranmak gereğini duymamakta idiler. Çünkü galipler, bir defa teslim aldıkları Türk'lerin herşeye tevekkülle boyun eğeceklerine inanmış görünmektedirler. Bu nedenle onlar, Osmanlı İmparatorluğunun mirası üzerinde önce kendi aralarında bir uzlaşmaya varmak yolunu tutmuşlardır.

Ancak böyle bir uzlaşma, çeşitli yönlerden gelen istekler, ayrı ayrı dilekler, ihtiras ve emeller karşısında, kolay kolay mümkün görünmemekte idi. Gerçi İngiltere Osmanlı mirasından umduğu derecede zengin payını almıştı; başlıca Filistin ve Arabistan'a elkoymakla, kendisi için hayati önemdeki Hindistan yolunun güvenliğini sağlamıştı. Ayrıca da, İstanbul ile Karadeniz ve Kafkasya-İran üzerinden, o servet kaynağı ülkeye ulaşacak ikinci bir yol vücuda getirmek plânını gerçekleştirecek tedbirler almakla meşguldü. Buna karşılık, Fransa'yı tatmin etmek pek kolay görünmüyordu. Bu memleketin asıl davası Almanya ile idi. Yeraltı kaynakları bakımından zengin ve çok gelişmiş bir endüstriye sahip olan Rhein bölgesini Almanya'dan koparmayı kendisi için en önemli kazanç, büyük savaştaki fedakârlıklarının başlıca mükâfatı saymakta idi. Osmanlı mirasından ise, üzerinde bir takım tarihî haklar iddia ettiği Suriye'yi almak istiyor, fakat Rhein bölgesinde kendisine verilecek bir taviz karşılığında yalnız Kilikya (Adana, Antep ve Hatay bölgesi) ile de yetineceğe benziyordu.

Fakat, Osmanlı mirası üzerinde bir uzlaşmaya varmakta asıl güçlük İtilaf Devletleri bağlaşmasının son üyesi olan İtalya'dan geliyordu. Çünkü bu devlet, daha önce bağlaşıkları ile imzaladığı bazı antlaşmalarla Osmanlı mirasının önemli parçalarını kendine sağladığı kanısında idi. Gerçekten de İtilâf Devletleri, yani İngiltere ile Fransa ve Rusya, Birinci Dünya Savaşı çıktığı zaman, "Üçlü Bağlaşma" (Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya bağ-

laşması) dan ayırıp kendi yanlarına çekebilmek için İtalya'ya çok aşırı derecede vaatlerde bulunmuşlardı, okadar ki şimdi bu vaatlerini yerine getirebilecek durumda değillerdi. Fakat öte yandan, vaktiyle bir defa imzalamış buldukları anlaşmalar da ortada duruyordu. Bunlardan biri 26 Nisan 1915 tarihinde Londra'da imzalanan gizli bir antlaşma olup bununla Türkiye'nin Antalya bölgesi İtalya'ya bırakılmıştı. Ayrıca, İngiltere ile Fransa ve Rusya, bir yıl kadar sonra bağlaşıkları İtalya'ya haber vermeden yaptıkları Sykes-Picot anlaşması ile Osmanlı mirasının ne şekilde bölüşüleceğini kendi aralarında tesbit etmişlerdi ki bu, sonradan Osmanlı hükümetine kabul ettirdikleri Sèvres barış tasarısının esasını teşkil etmiştir. Bağlaşıkları arasındaki bu gizli anlaşmayı bir süre sonra duyunca İtalya, derhal harekete geçerek, savaştan sonra Osmanlı topraklarından kendisine verilecek kısımların kesin olarak saptanmasını istedi. Böylece 17 Nisan 1917 tarihinde dört bağlaşıklık arasında St. Jean de Maurienne antlaşması imza edildi. Bununla da, Batı Anadolu'muzun İzmir'den Konya'ya kadar uzanan geniş bir bölgesi, manda veya nüfuz alanı olarak İtalya'ya bırakılıyordu.

İşte şimdi, Paris Barış Konferansında İtalya, özellikle bu son antlaşmaya dayanarak, Osmanlı mirasından kendi payını istiyordu. İngiltere ile Fransa ise, kendi bakımından ne derece haklı olursa olsun İtalya'nın Doğu Akdeniz'de bu derece yayılmasına karşı çıkıyorlardı. Çünkü bu takdirde, Akdeniz'de kuvvet dengesinin kendi aleyhlerinde bozulacağından ve mevkiyelerinin tehlikeye düşeceğinden endişe duyuyorlardı. Bu yüzden ki İtalya'nın Doğu Akdeniz'de yayılmasını sınırlamak yollarını aradılar ve bunları bulmakta da fazla bir güçlükle karşılaşmadılar.

Herşeyden önce, St. Jean de Maurienne antlaşmasını geçersiz saymak için ellerinde yeter derecede kuvvetli bir dayanak noktası vardı: Söz konusu antlaşmayı tasdik etmeğe vakit kalmadan Rusya'da Bolşevik ihtilâli kopmuş ve çarlık rejimi devrilmişti. Bunun üzerine yeni Rus hükümeti, bağlaşıklarından ayrılarak savaşı bırakmış, üstelik de her türlü toprak ilhakına ve tazminata karşı olduğunu resmen ilân etmişti. Şu halde şimdi, Rus imzasının noksan bulunduğunu ileri sürerek kendini antlaşmaya bağlı saymamak, hukuk açısından pek âlâ mümkün görünüyordu. Nitekim İngiltere ile Fransa bu yolu tuttular. Nisan 1916 da İtalya'nın Türkiye'de Antalya ve ardülkesini işgal et-

mesine gerçi ses çıkarmadılar, fakat İzmir üzerindeki isteklerini kabule bir türlü yanaşmadılar.

Öte yandan İtalya, eski Roma İmparatorluğunu ihya etmek emeli peşinde koşmakta idi. Paris Barış Konferansı tarafından Yugoslavya'ya bırakılan Fiume'de yaptığı gibi, bir olupbittiye getirerek İzmir'de de yerleşmek hazırlıklarında bulunduğu görülüyordu. Bu nedenle İtilâf Devletleri, bu meseleye bir an önce bir çözüm bulmak ihtiyacını duymakta idiler.

İngiltere ile Fransa, İtalya'nın Akdenizde kendileri için tehlikeli olabilecek bir ölçüde yayılmasına sedçekmeği mümkün kılacak ikinci bir vasıtayı da, Yunanistan'ın Anadolu üzerinde beslediği emellerde buldular. Gerçi Yunanistan, Birinci Dünya Savaşı karşısında ilkin tarafsız kalmıştı. Fakat bir süre sonra savaş taraflısı muhalefet, Venizelos'un liderliği altında üstünlüğü elde ederek bir hükümet darbesi ile Kırallık ve taraftarlarını devirmiş ve hemen arkasından memleketi İtilâf devletleri yanında savaşa sokmuştu. Böylece, Osmanlı Devletinin de beraber bulunduğu "Üçlü Bağlaşma" devletlerine karşı Makedonya cephesinin açılmasında Yunan topraklarından ve askerî kuvvetlerinden kolaylıkla yararlanmıştı. Kazanılan zaferde kendisinin de payı bulunduğu kanısını besleyen Yunanistan, savaş bittikten sonra, gördüğü hizmetler ve katlandığı fedakârlıkların mükâfatı olarak, Trakya ile birlikte İstanbul ve Marmara bölgesinin kendisine verilmesini bağlaşıklarından istemekte idi. Ancak Paris'deki Barış Konseyi, bu yerlerde milletlerarası yönetim altında bir rejim kurmak niyetini taşıyor ve bu sebeple buraların Yunanlılara verilmesine taraftar görünmüyordu. Bununla beraber zamanın Yunan Başbakanı Venizelos, Barış müzakerelerini yakından izleyebilmek amacı ile Paris'te bekliyor ve memleketinin isteklerini kabul ettirebilmek için var gücü ile çalışıyordu. Gerçekten de çok geçmeden gayet elverişli bir fırsat eline geçti :

Barış Konseyince Yugoslavya'ya bırakılmış olan Fiume'nin, o vakitler yedek subaylık yapmakta olan tanınmış İtalyan şairi Gabriele D'Annunzio'nun komutası altındaki ufak bir askerî birlik tarafından işgal ve İtalya Kırallığına ilhak edilmesi olayı, Paris Barış Konferansında sert tartışmalara yol açmış ve bu yüzden İtalyan temsilcisi Orlando toplantıyı terketmek zorunda kalmıştı. Orlando'nun bulunmayışını tam bir fırsat sayan Venizelos ise hemen harekete geçti. Bu arada Oniki Ada'da bazı askerî hazırlıklara girişmiş olan

İtalya'nın Akdenizde ne kadar korkunç bir tehlike teşkil ettiğini, Fiume örneğinin İzmir'de de tekrarlanacağına şüphe edilmemesi gerektiğini, zamanın üç Büyüğü diye anılan Lloyd George, Clemenceau ve Wilson'a, kendine mahsus mübalâğalı ve etkili bir dille anlattı. Elindeki istatistiklere dayanarak iddia ettiğine göre İzmir bölgesinde nüfusun çoğunluğunu Rumlar teşkil ediyordu. Çantasından çıkardığı deste deste telgrafları göstererek İzmir'de Türklerin Hıristiyanlara korkunç zulümler yapmakta olduklarını, Hıristiyanların büsbütün imha edilmek üzere bulduklarını ileri sürdü. Böyle bir durum karşısında, Anadolu'da Hıristiyanları kurtarmanın tek çaresi olarak, İzmir'in işgali için Yunanistan'a yetki tanınmasını ısrarla istedi.

Burada işaret etmeğe bile lüzum yok ki Venizelos'un ortaya koyduğu istatistikler gibi demet demet telgraflar da, gerçekte hiç bir ilgisi bulunmayan, tamamiyle uydurma, sahte bir takım belgelerden ibaretti. Nitekim İzmir'de gerçek durumu incelemeye İngiliz Parlamentosu tarafından memur edilen bir tahkik komisyonunun o zamanlar hazırlamış olduğu rapor, Avam Kamarasında yapılan bütün ısrarlara rağmen, kamuoyuna duyurulması için yayınlanmaktan kaçınılmıştır.

Fakat gerçek ne olursa olsun, elindeki belgeleri Venizelos, amacına erişmek için etkili vasıtalar olarak maharetle kullanmasını bildi. Bunları ortaya sererek o zamanki dünya büyüklerine döktüğü diller, özellikle onların din duygularına hitabı, en başta romantik yaradılışlı Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson'u rikkate getirmeğe kâfi geldi. Ötekilerine gelince: aslında İzmir'in Yunanlılara verilmesi fikrinin en ateşli savunucusu, İngiliz Başbakanı Lloyd George idi. Fransız devlet adamı Clemenceau da, Yunan isteklerinin kabulünü faydalı görmekte Lloyd George'den geri kalmıyordu. Onların düşüncesine göre İzmir'in Yunanlılara verilmesi ile hem fedakâr bir bağlaşıklık, bir dereceye kadar olsa da, tatmin edilmiş, hem de İtalya'nın Akdeniz'de tehlikeli bir ölçüde kuvvetlenmesi önlenmiş olacaktı; deyim yerinde ise, bir taşla iki kuş birden vurulmuş olacaktı. İşte bu duygu ve düşüncelerledir ki Yüksek Konsey, İzmir'i işgal etmek yetkisini Yunanistan'a tanıdı.

İşgalin hukukî dayanağı, Mondros Mütarekesinin yedinci maddesi oluyordu. Bu maddeye göre bağlaşıklar, emniyetlerini tehlikede gördükleri her yeri işgal etmek hakkını saklı tutuyorlardı.

Böylece, Akdeniz'de bir kuvvetler dengesi meselesi haline sokulan, Batı Anadolu'nun mukadderatı hakkındaki pazarlık bitmiş ve son söz söylenmiş oluyordu.

Verilen karar üzerine bağlaşıklar, İzmir'i fiilen işgal etmek için gerekli askerî hareketleri yönetmekle, Akdeniz'deki İtilâf Devletleri donanmasının Başkomutanı İngiliz Amirali Calthorpe'yi görevlendirdiler. Amiral, donanmasının başında 14 Mayıs 1919 sabahı İzmir limanına gelerek hükûmetinden aldığı talimat gereğince durumu Osmanlı hükûmetine ve İzmir valisine bildirdi. Sadrâzam, üzücü olaylara meydan verilmemesi için, asker ve sivil halk tarafından her türlü direnme ve gösteriden kaçınılmasını valiye emretti. Ancak, şehrin sadece İtilâf Devletleri askerleri tarafından işgal edileceği sanılıyor, fakat Yunanlıların bu harekete katılacaklarına pek ihtimal verilmiyordu. Gerçekten de 14 Mayıs sabahı kararlaştırıldığı anlaşılan bir plâna göre, öğleden sonra önce silâhendazlar karaya çıkarak şehrin mukavemet noktalarını işgal ettiler. Bunlardan İngiliz birlikleri Karaburun ve Uzunada'yı, Fransız birlikleri Urla ve Foça'ları, hesapta olmadığı sanılan Yunan müfrezeleri de Yenikale'yi kontrolleri altına aldılar. İşgalin bu kadarla kalacağı ve istihkâmlar dışına taşmayacağı sanılıyordu. Fakat Amiral Calthorpe gece geç vakit verdiği ikinci bir nota ile, ertesi sabah İzmir şehrinin da işgal edileceğini ve bu hareketin İtilâf devletleri adına Yunan birlikleri tarafından icra edileceğini bildirdi.

Bu durum karşısında İzmir valisi, üzücü olayların çıkmasına engel olamayacağını ileri sürerek, Yunan askerinin işgal hareketine karıştırılmaması için birtakım teşebbüslere girişti ise de hiçbirinden olumlu bir sonuç alamadı. Aldığı cevaplara göre karar kesindi ve aynıyle uygulanacaktı. Böylece 15 Mayıs 1919 sabahı Yunan kıtaları İzmir rıhtımına çıkmağa başladılar. Şehrin yerli Rum ahalisi Efsun taburlarını coşkun gösterilerle karşıladı; İzmir Metropoliti, sevinç göz yaşları arasında, gelenleri takdis etti. Bu gelenler, asırların rüyasını gerçekleştiren son hamlenin müjdecisi olarak selâmlanıyorlardı. Bütün davranışlar, işgalin geçici bir süre için değil, fakat daimî olduğunu, bir ilhak niteliği taşıdığını gösteriyordu.

Bu suretle başlayan İzmir'in işgali, başından sonuna kadar, sözün tam anlamı ile, tüyler ürpertici facia sahneleri ile doludur. O günleri yaşayan bazı görgü tanıklarının raporları elimizdedir⁴. Bunlarda

⁴ Bak : Belge No. XXXIV ve XXXV.

facialar bütün ayrıntıları ile tasvir olunmaktadır : Osman Nevres adında genç, ateşli bir yurtsever, kalabalığı yarıp öne fırlayarak, Yunan alayı sancağını taşıyan Efsun askeri üzerine tabanca kurşunlarını boşaltıyor. Hemen söyleyelim ki bu, Türk milletinin şuurlu bir ferdi tarafından müstevliye karşı patlatılan ilk silâhın sesidir. Aynı kurşunlardan iki Yunan eri cansız yere yığılıyor. Neye uğradığını şaşırان Efsunlar geri kaçışmağa başlıyorlar. Fakat direnmenin ciddi olmadığını ve sadece münferit bir olay olarak kaldığını anlayınca hemen mevzilenerек dört yanı ateşe tutuyorlar. Şehirdeki Türk Kolordusu, yukarıdan gelen bir emirle kışlasına kapatılmış bulunmaktadır. Yunanlılar onların üzerine mermi yağdırmaktadırlar. Teslim alındıktan sonra bütün subay, er ve sivil memurlar toparlanarak, ağza alınmayacak derecede ağır küfür ve hakaretlerle, dipçik ve süngülerle itile kakıla, etraftan sivil Rum halkı tarafından yağdırılan, mermi, taş ve sopa yağmuru altında sürülerek, hayvan pisliği içindeki bir Yunan askeri taşıt gemisinin ambarına tıklılmışlardır. Üzerlerinde ne varsa soyulmuş, Türklük ve Müslümanlık alâmetleri sayılan kalpak ve fesler yırtılarak ayaklar altında çiğnenmiştir. Efsunlar tasavvur edilemeyecek kadar küstah ve vahşidirler. Değil şövalyelik ruhundan, askerî üniformanın gerektirdiği kurallardan bile zerre kadar nasiplerini almış değillerdir. Bir Yunan teğmeni, esir Türk Kolordusunun komutanı Ali Nadir Paşaya bir tokat patlatacak derecede azgınlık göstermiştir. Sürülen kafilenin arkasında bıraktığı yol, birkaç dakika içinde yüzlerce şehit ve yaralı ile dolmuştur. Bereket versin ki bu sırada gökten boşanırcasına yağmağa başlayan şiddetli bir yağmur, sanki bu hale yas tutan vefalı vatan şehitlerinin göz yaşları imiş gibi Tanrıyı merhamete getirerek kurbanların daha da çoğalmasını önlemiştir. Azgın saldırganlar hâlâ hızlarını almış değildir: Resmî dairelerdeki bütün kasa ve dolapları kırmış, ne buldularsa hepsini yağma etmişlerdir. Sonra İslâm mahallelerine dalmış, cami ve mescitlere varıncaya kadar her yeri soymuş, talanla birlikte vahşice ırz ve namuslar çiğnenmiştir. Zalim düşman bu kadarla da kalmamış, daha önce teşkilâtlandığı yerli Rumların da yardımlarıyla, geniş ölçüde bir katliâm hareketine girişmiştir. Bu inanılmayacak vahşet günlerce devam etmiş, mâsum insanların cesetleri, birbirlerine bağlı bir halde, deniz sularında sürüklenmiş durmuştur. İşgal gününün bilânçosu, bir kayda göre, beş bini aşkın ölü ve yaralıdır. İşin en acıklı tarafı, bütün bu korkunç olayların, limandaki İtilâf Devletleri gemilerinin gözleri önün-

de cereyan etmesi ve medenî dünyanın temsilcileri olmak iddiasındaki bu Batılıların, Yunan vahşetine seyirci kalmaları olmuştur. Öyle görünüyor ki bunlar, bir şairimizin dediği gibi: “Zafer katil bir âlet, zulmeder elbet muzafferler” görüşünü benimsemiş bulunmaktadırlar.

Gelelim İzmir halkının bu olay karşısındaki davranışına: İzmir halkı, bir Yunan işgalinin hazırlanmakta olduğu söylentisini günlerden beri dinliyordu. Böyle bir şeyin tam bir felâket olacağını bilen ve uğursuzluğun yaklaşmakta bulunduğunu sezen bazı gençler, 14 Mayıs günü, önce Türkocağında toplandılar ve heyecanlı konuşmalardan sonra, gerçek durumu en yetkili ağızdan öğrenmek üzere valiye bir heyet gönderdiler. Ancak bu heyet üyeleri, vali tarafından baştan savılarak Türkocağına döndüler. Burada yeniden açılan görüşmelerde çeşitli fikirler ileri sürüldü. Hükûmeti destekleyen bir gurup, Yunan işgalinin protesto edilmesini ve Amerikan temsilcisine başvurularak şehrin Amerikalılar veya Fransızlar tarafından işgal olunmasının sağlanmasını istediler. Bu teklife karşı çıkan gençler ise, bu gibi teşebbüslerden olumlu bir sonuç beklemenin boş olduğunu, silâhla karşı koymaktan başka çıkar yol bulunmadığını ifade ettiler. Böylece Türkocağı'nda herhangi bir karar alınmadı. Daha sonra Lise binasında yapılan ikinci bir toplantıdan da bir sonuç çıkmadı. Bu sırada bazı eski yedek subaylar Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşaya giderek, Yunanlılara karşı koyabilmek için kendilerine silâh verilmesini istediler. Fakat Paşa, onları tersleyerek geri çevirdi. Nihayet “Müdafaa-i Hukuk-i Osmaniye Cemiyeti” kurucuları başbaşa vererek hiç olmazsa bir miting tertiplemeğe ve bu suretle Yunan işgalinin protesto edilmesine karar verdiler. O sırada vakit ilerlemiş, saat akşamın dokuzunu bulmuştu. Hemen bir çağrı bastırıldı ve bunlar Türk mahallelerine götürülerek davul ve zurna sesleri arasında halka dağıtıldı. “Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi” imzasıyla dağıtılan bu beyanname, “ey badbaht Türk” diye başlar. “Wilson prensipleri unvan-ı insaniyetkârânesi altında senin hakkın gasp ve namusun hetkediliyor; burada Rum'un çok olduğu ve Türklerin Yunan'a iltihakı memnuniyetle kabul edeceği söylendi; bunun neticesi olarak güzel memleket Yunan'a verildi; şimdi sana soruyoruz: Rum senden daha mı çoktur? Yunan hâkimiyetini kabule taraftar mısın? Artık kendini göster” diye devam eder; sonra zengin fakir, âlim cahil ayrılmaksızın bütün kardeşleri, bu memlekette çoğunlukta olduklarını ve Yunan hâkimiyetini reddettiklerini göstermek üzere Maşatlık denen Musevî mezarlığında toplanmaya bir çağrı ile nihayet bulur.

İşte böyle bir hava içinde ve alelacele meşhur Maşatlık mitingi yapıldı. Halk akın akın oraya giderek yakılan ateşler etrafında toplandı. Limandaki düşman donanması, kuvvetli projektörleri ile durmadan onları gözetliyordu. Heyecanlı, vatanperverâne konuşmalar yapıldı. Konuşmacılardan çoğu, Yunan işgaline silâhla karşı koymaktan başka çare kalmadığını belirttiler. Fakat bunun için ne bir hazırlık vardı ne de herhangi bir imkân. Neticede şehrin Belediye Reisi ile ileri gelenlerinden oluşan bir "Redd-i İlhak Heyeti" kuruldu. İzmir halkı adına bu Heyetin İtilâf devletleri temsilcileri nezdinde Yunan işgalini şiddetle protesto etmesine ve ilhakın asla kabul edilmeyeceğini kesin bir dille onlara bildirmesine; ayrıca da memleketin dört yanına telgraflar çekerek her yerden yardım istenmesine karar verildi. Karardan sonra "Redd-i İlhak Heyeti", Yunan işgalini protesto etmek ve eğer şehir mutlaka işgal edilecekse bu işgalin hiç olmazsa İngilizlerle Fransız ve İtalyan kıtaları tarafından yapılmasını sağlamak için gerekli makamlara başvurmak üzere yola düştü. Fakat Heyet geç saatlere kadar dönmediği için halk yavaş yavaş dağıldı. Ertesi sabah da, biraz önce ana çizgileriyle vermeğe çalıştığım facia sahneleri ile karşılaştı ve olup bitenleri içi kan ağlayarak, fakat vakarlı bir sükûnetle seyretti.

İzmir'in işgal edildiği, İstanbul'da hükûmetin kısa bir bildirisi ile halka duyuruldu. Bildiride ahaliye sükûnet tavsiye olunuyor; "hükûmet, millet ve devlet haklarının korunması için kendine düşen vazifeleri yapmağa teşebbüs etmiştir" deniliyordu. Basına ise gayet sıkı bir sansür konularak facianın ayrıntıları kamu oyunundan gizlenmek yolu tutuldu. Bazı gazetelerin olaydan bahseden yazıları tamamiyle çıkarıldı ve bu gazetelerin ilgili sütunları beyaz çıktı. Buna karşılık Anadolu'da durum büsbütün başka oldu. Maşatlık mitinginde alınan kararlara uyularak "Redd-i İlhak Milli Komitesi" tarafından memleketin bütün şehir ve kasabalarına çekilen telgraflar, istisnasız her yerde bir bomba tesiri yaptı; derhal etkileri görülerek büyük bir galeyana yarıttı. İzmir'den gelen bu feryatnamelerde, toplantılar tertiplenmesi ve her tarafa telgraflar çekmek suretiyle işgalin protesto edilmesi isteniyor "vatan ordusuna girmeğe hazırlanın" deniliyordu. Haberin bu suretle de her yana yayılmasından sonra gerçekten de bütün yurt sathında görülmemiş derecede büyük ve canlı bir hareket başladı. Padişaha, hükûmete, işgali idare eden İngiliz Amiralına, İtilâf Devletlerinin siyasi temsilcilerine yüzlerce protesto telgrafi yağdırılmış, tertiplenen mitinglerde ateşli nutuklarla topyekûn milletin yurtseverlik duygusu

kamçılanmıştır. Protesto yazılarında İzmir'in bir Türk şehri olduğu ve Türk olarak kalacağı, müstevlilere karşı sonuna kadar savaşılabacağı, bu işgal ile Amerikan Devlet Başkanı Wilson'un kendi prensiplerine ihanet etmiş olduğu hususları belirtiliyordu.

Bugünlerde o kara günlerin ellinci yıldönümünü yaşamaktayız. Bu münasebetle kaleme aldığımız bu yazıda, bütün memleket sathında kendini gösteren bu galeyanın bir parçasını, Doğu Anadolu'dakini, özellikle Erzurum ve dolaylarındakini, elimizdeki belgeleri dile getirmek suretiyle canlandırmağa çalışılacaktır.

Bilindiği gibi, Bağımsızlık Savaşımız tarihinde Erzurum'un müstesna bir mevki vardır. Millî mukavemet hareketi ilk önce burada fiilî bir teşkilât haline sokulmuş ve sonra buradan yurdun bütününü içine alan bir kaplama kavuşmuştur. Mondros Mütarekesinden sonra kurulup merkezleri İstanbul'da bulunan çeşitli direnme cemiyetlerinden biri, "Vilâyât-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti" idi. Bu Cemiyet Erzurum'da bir Şube açmağa karar vermiş ve bu işin gerçekleştirilmesi ile Sayın Cevat Dursunoğlu'nu görevlendirmişti. O zamanlar yedeksubaylıktan taze terhis edilmiş dinamik, içi vatan aşkı ve yüce ülkülerle dolu bir genç olarak Erzurum'un bu değerli evladı, 1918 yılının son günlerinde yeni görevi başına gitmek üzere İstanbul'dan hareket etmiştir. Trabzon'a geldiğinde, bu bölgeye gözdikmiş olan Pontosçılara karşı halkın Türk camiasından ayrılmamak gayesiyle "Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti" adı altında teşkilâtlandığını gördükten ve yollarda Rus işgalinin geride bıraktığı perişanlık içinden geçtikten sonra kış ortasında Erzurum'a varmıştır. Büyük savaşın istilâ ve göçlerinden sonra, Erzurum'da halkın durumu çok perişan, yaşama ve çalışma koşulları son derece ağırdır. Buna rağmen Dursunoğlu, yılmak bilmeyen bir çalışma ile binbir güçlüğü yenerek nihayet 10 Mart 1919 da "Vilâyât-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti"nin Erzurum Şubasını açmağa muvaffak olmuştur. Savaşın musibetlerinden sayısı pek azalmış olan Erzurum halkı, yıllarca Rus işgalinin ızdıraplarına katlandıktan sonra, şimdi de yurtlarının Ermenilere verileceği söylentilerinin üzüntüsü içinde nerdeyse ümitsizliğe kapılmış bulunmaktadır. Böyle bir ruh hali içindeki insanlara, yeni kurulan Cemiyet Şubası, bir umut kaynağı, birleştirici bir kuvvet olmuştur. Kısacası felâketler, Erzurum başta olmak üzere bütün bu bölge hakkında gayet kuvvetli bir dayanışma ve direnme bilinci meydana-

na getirmiş bulunmaktaydı. Böyle bir ortam içinde faaliyete girişen Cemiyet, bir yandan bütün Doğu illerimiz merkez ve kazalarında şubeler kurarak teşkilâtını tamamlamak ve kuvvetlenmek çabasında iken, bir yandan da muhtemel bir Ermeni saldırısına karşı ne şekilde davranılacağını ve Cemiyetin sevk ve idaresinin esaslarını tesbit üzere bütün doğu illerini içine alan bir bölge kongresi hazırlıkları ile meşguldü. Aynı zamanda kendine, geniş kitleleri arkasından sürükleyebilecek kudrette şahsiyet sahibi bir baş arıyordu. O günlerde Dokuzuncu Ordu Kıtaları Müfettişliğine atanan ünlü Anafartalar kahramanı Mustafa Kemal Paşanın, görevi başına gelmek üzere yola çıktığı öğrenilince, bir ümit ışığının daha ufukta belirdiği görülmüş, gönüllere bir dereceye kadar ferahlık serpilmişti. İşte tam bu sıralarda idi ki İzmir'in ansızın Yunanlılar tarafından işgal edildiği haberi Erzurum'da bir bomba gibi patladı.

Aynı felâketin, hem de çok daha korkunç şekliyle, Ermeniler tarafından kendi üzerinde tekrarlanacağına, Doğu illeri halkının artık şüphesi kalmamıştı. Şimdi sıranın kendisine geldiğini görüyordu. Bu sebeptendir ki bura ahalsinin İzmir işgaline karşı gösterdiği tepki son derece şiddetli olmuştur. Vatanın her yanından olduğu gibi buralardan da protesto sesleri yükselmiştir. Padişaha, hükûmete, Amiral Calthorpe'e ve galip devletler temsilcilerine protestolar yağdırılmıştır. Medenî dünyanın insanlık, adalet ve hakkaniyet duygularına hitaplarda bulunulmuştur. Bütün halk tam bir kaynaşma ve ayaklanma haline girmiştir; bu galeyana, Yunan işgalinin İzmir'den sonra Aydın ile Manisa ve Karesi bölgelerine doğru yayılması ile daha da şiddetlenerek, haftalarca devam etmiş durmuştur. Aşağıda sözünü edeceğimiz olaylar, bu halk ayaklanmasının nasıl cereyan ettiğini gösterecek bazı tipik örneklerdir :

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edildiği, Erzurum'da ilk defa 15 Mayıs 1919 günü ajans haberlerinden ve Dahiliye Nazırı Mehmet Ali imzasıyla gelen bir telgraftan ⁵ öğrenildi. Haber, derhal mülhakata duyuruldu. Ayrıca, "İzmir Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi"nin yardım feryatlarını ileten telgraflar da acı haberi teyit ediyordu. Erzurum merkezinde "Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti" üyeleri hemen bir miting heyeti kurdular. Bu heyet 16 Mayısta Valiliğe müracaat ederek, İzmir'in işgalini protesto etmek gayesiyle, 18 Mayıs günü tertiplemeğe istediği bir miting için müsaade aldı ⁶. Dava vekili Hüseyin Avni,

⁵ Bak : Belge No. I, II.

⁶ Bak : Belge No. III, IV.

Albayrak Gazetesi Müdürü Süleyman Necati ve Dursunbey Zâde Cevat imzaları ile Vilâyete verilen dilekçede: “İzmir ve havalisinin Yunanistan’a ilhakına İtilâf devletlerince karar verildiği ve 14 Mayıs 335 tarihinden itibaren Yunan askeri tarafından işgaline başlandığı ajanslardan öğrenildi; hak ve adalete aykırı bu kararı uygulamanın imkânsız olduğunu ve bunu bütün Türklüğün protesto eylediğini Erzurum ahalişi adına İtilâf devletlerinin İstanbul ve Erzurum’daki temsilcilerine bildirilmesi için 18 Mayıs günü hükûmet konağı önünde bir miting yapılacaktır” deniliyordu.

Vilâyet merkezinin protesto kararı, kazalar ahalişi tarafından da can ve gönülden desteklenmekte idi. “Bayburt Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye” Reisi Fahreddin imzasıyla 16 Mayıs tarihli telgrafta şu sözleri okuyoruz: “Türklük ve bilhassa İzmir Müslümanları kan ağlıyor. S’ra memleketimize geliyor demektir. Uyumayalım. Allah aşkına İzmir Redd-i İlhak Hey’et-i Milliyesi’nin telgrafını kemal-i hararetle nazarı itibara alınız. Yanınızda İngiliz mümessili oturuyor. Erzurum tezahuratının büyük bir tesir yapacağına kani’ olunuz”⁷.

Ertesi gün aynı imza ile gelen başka bir telgrafta da: “Vatanımızın mühim bir uzvunu teşkil eden İzmir’in işgali haberini millet nefretle karşılamış, gereken medenî teşebbüslere girişmiştir. Yaşadığımız dakikaların her ânı, bizim için ne kadar tehlikeli ve feci’ akıbetler doğurduğunu görüyoruz. Eğer arzumuz yaşamak, emelimiz vatan ve mukaddesatımızı muhafaza etmek ise durmayalım, itidal ve vekarla çalışalım, Çalışalım ki Allah’tan muvaffakiyet dilemeğe hakkımız olsun” denilmektedir⁸.

Aynı 17 Mayıs günü Hınıs’tan ve Pasin’lerden yükselen sesler de şöyle haykırıyordu: İzmir’in Yunan kıtaları tarafından işgal edildiğini ve bu işgalin ilhak mahiyetinde olduğunu haber aldık. Bu gibi beklenmeyen ve lâyük olmayan muameleyi asla kabul etmiyoruz. O toprak Türk ve Yunanlılardan birinin mezarı olmadıkça diğerine verilmeyecektir. Mağlûp olduğumuzu biliyoruz. Fakat bu mağlûbiyet bütün kutsal millî haklarımızın ayak altına alınması amacını güdüyorsa, bu açık haksızlığa karşı hakkımızı savunmağa tabii mecburuz. Son ümidimiz Wilson’un âdil prensiplerine kalmıştır. Felâket ânında bize uzanan dost eline müteşekkirimiz. Öteden beri fesatçılığı huy edin-

⁷ Bak : Belge No. V.

⁸ Bak : Belge No. VIII.

miş Yunanlılarla küçük bir azınlıktan ibaret bulunan Ermenilerin entrikaları son haddini bulmuştur. Rumlarla Ermenilerin birlikte hareket ederek başarılar ilân ettiklerini ve birbirlerini kutladıklarını anladık. Meşru olmayan bütün bu davranışları, İslâmîliğin mahvine doğru önemli bir adım olmaktadır... Bu muhterislerin çizmeleri altında ezilecek kadar âciz değiliz. Bir olupbittiye getirmek teşebbüslerini şimdiden bütün mevcudiyetimizle reddederiz ve İzmirimizden âcilen çıkmalarını bekleriz. Hiçbir tarihî ve meşru hakka dayanmayan bu işgali ve memleketimiz üzerindeki ihtiraslarını protesto eyleriz ve bu ihtirasların tatmini için girişilecek teşebbüslerden eninde sonunda doğacağı muhakkak olan büyük boğazlaşmanın (mukatele-i azîme) sorumluluğunu kat'iyen kabul etmeyiz⁹.

Görülüyor ki Doğu Anadolu halkı, İzmir'in işgalinden dolayı tam bir galeyana halindedir. Kazalardan vilâyete gelen telgraflarda ahalide teessür ve nefretin günden güne arttığı belirtilmekte ve halkı yatıştırmak için, şimdiye kadar çeşitli makamlar nezdinde yapılan teşebbüslerden ne gibi sonuçlar alındığının hemen bildirilmesi istenmektedir.

Öte yandan Erzurum merkezinde 18 Mayıs günü Cemiyetin "delâlet ve rehberliği" ile tertiplenen mitinge Erzurumlular kitle halinde katılmışlar, konuşmacılar İzmir'in başına gelenler ve kendilerini bekleyen akîbet üzerinde durmuşlardır. Kalabalık önünde söz alanlardan Dursunbey Zâde Mehmet Cevat Bey (Cevat Dursunoğlu), hemşehrilerine heyecanlı hitabesinde şunları söylemiştir: İşte gördünüz; İzmir faciası, düşmanın asıl niyeti hakkında öteden beri size anlatmak istediklerimizin gerçek olduğunu isbat etti. Nasıl ki İzmirîliler sabahın birinde ansızın vahşi Rumların baskınına uğramışlarsa, onlardan daha vahşi olan Ermenilerin de yakında üzerimize saldıracaklarına artık şüphe mi kalmıştır? İtilaf devletlerinin Doğu Anadolu'muzu Ermenilere vermek kararında olduklarını duymayan kalmamıştır. Rus işgali sırasında Ermenilerin Erzurum'da yaptıklarını gözlemleniz gördünüz. Yalnız Erzurum şehrinde on binden fazla Türkü nasıl boğazladıklarına şahit oldunuz. Eğer Ermeniler bir daha bu topraklara ayak basacak olurlarsa, tek Türkü sağ bırakmayacaklardır. Buna meydan vermeme nin tek çaresi, teşkilatlanıp saldırganlara karşı koymaktır. Bilesiniz ki bunun dışında herhangi bir kurtuluş yolu yoktur. Hep birlik olup ta

⁹ Bak : Belge No. IX, X, XI, XII.

çalışırsak kurtuluş ümidi vardır. Aksi halde hepimizin kılıçtan geçmesi muhakkaktır. Tanrının yardımı ile başarıya erişeceğiz¹⁰.

Miting sonunda Amerika Devlet Başkanı Wilson'a ve İtilaf Devletleri temsilcilerine, yapılan bu hukuk dışı hareketin protesto edilmesine ve işlenen hatanın tashihi rica olunmasına karar verilmiş ve bu anlamdaki telgraflar gerekli makamlara gönderilmiştir. Ard arda yağdırılan protestonamelerden Sadâret makamına gönderilmiş olan telgrafta şunları okuyoruz:

İzmir'in Yunan işgalinden doğan genel heyecan, Türkler hakkında irtikâp olunan ırza tasallut, katil ve yağmaların kaza halklarınca duyulması ile bir kat daha artmış ve İtilaf Devletleri Temsilcilerine tekrar protestolar yollanarak onların adalet ve insanlık fikirlerine karşı beslediğimiz kanaatların sarsıldığı bildirilmiş ve bu hareketin derhal tashihi rica olunmuştur. Girit ve Balkan facialarına karşı bile ses çıkartmaksızın ilâhî adaletin tecellisini sükûnetle bekleyen Türklük, bu defa akan ma'sum kanların, yırtılan ismetlerin, tahkire uğrayan millî izzetinefsin, Yunan işgalinin kaldırılması ile mukabele edilmesi tarziesini heyecanla bekliyoruz. Eğer Müslüman olmaktan başka bir kusuru olmayan Türkün imhası, şimdiye kadar hak ve adalet vaadeden İtilaf Devletlerince isteniyorsa, ötesinde başka bir hayat olan diğer bir ölümün intihabı gerekecektir¹¹.

Yine Sadârete çekilen başka bir telgrafta da: Vatanın bir parçası olup tarihi ve mevcut eserleriyle bir Türk memleketi bulunan İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali haberleri halkı dilhun etmiştir. Bu vilâyetin gerçek sahibi bir milyondan fazla Türk iken, iki yüz bin kadar Ruma feda edilmesi, Wilson presiplerine olduğu kadar milletlere saadet getirecek bir barış yapılması hakkında ilân olunan vaadlere da tamamiyle aykırıdır. Bu sebeple İzmir'in Yunanistan'a ilhakı kararı iptal edilmediği takdirde, ilhakı red için insan soyunca yapılması kabil olan her türlü fedakârlığı ihtiyar edeceğimizin İtilaf Devletleri Temsilcilerine tebliğine aracı olmanız rica olunur; denilmektedir¹².

Erzurum merkezindeki bu çeşit faaliyetler hemen kazalarına da sıçramış ve buralarda da aynı mahiyette gösterilere girişilmiştir.

¹⁰ Bu konuşmanın metni elimizde yoktur. Yukarıda yazılan sözler, sonradan Sayın Cevat Dursunoğlu'nun kendisinden dinlediklerimdir. Bu miting hakkında Bak Belge N.: XIII.

¹¹ Bak : Belge No. XVII.

¹² Bak : Belge No. XXX.

Gerçekten de her fert bu mesele ile çok yakından ilgilenmekte, bütün heyecan ve coşkunluğa rağmen vakar ve sükûneti muhafaza ederek, fakat sabırsızlıkla durumun gelişmesini ve çeşitli teşebbüslerden alınacak sonucu beklemektedir. Aynı günlerde Samsun'a çıkan Dokuzuncu Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'dan Sadârete çektiği telgrafın da bir örneği 20 Mayıs'ta Erzurum'a gelmiştir. Bu telgraf, "İzmir'in Yunan tarafından işgali hâdisesi, yakından temasta bulunduğum orduyu gayr-ı kabil-i tasavvur derecede dilhûn etmiştir" diye başlar ve "ne millet, ne de ordu, mevcudiyetine karşı yapılmış bu haksız tecavüzü hazm ve kabul etmeyecektir" diye devam eder; hükümetin, en müessir teşebbüs ve icraatı ile milletin haklarını koruyacağına inanıldığından sükûnetin muhafaza edilmekte olduğu ihtarı ile de biter¹³.

İzmir işgalinin yarattığı siyasî bunalım ve yurdun her köşesinden yükselen protesto sadaları karşısında İstanbul'da Ferit Paşa hükûmeti istifa etti, fakat hemen arkasından yine aynı Ferit Paşa başkanlığında yeni bir kabine kuruldu. Yeni hükûmet de, İzmir'in işgalden kurtarılması için gerekli bütün teşebbüslere giriştiğini bildirerek, böyle güç zamanlarda halkın sükûnetle neticeyi beklemesini ve kendisini desteklemesini tavsiye ediyordu. Beklendiği gibi, teşebbüslerinden hiçbir olumlu sonuç alamadı. Tam tersine, Yunanlılar işgal bölgesini genişletmeğe koyuldular; ilk hamlede Manisa ve Aydın'ı işgal ile Balıkesir'e kadar yayıldılar. İşte Yunanlıların Batı Anadolu'da böylece yayılma hareketleri ve durum karşısında Osmanlı hükûmetinin acı üzerinedir ki Doğu'da heyecan ve galeyan büsbütün alevlendi ve genel bir halk ayaklanması manzarasına büründü.

Erzurum merkezinde, Yunanlıların son hareketlerini İtilâf Devletleri Temsilcilerine ve ilgili diğer makamlara protesto etmek amacı ile, Haziranın ikinci günü yine muazzam bir miting tertiplendi. Heyecanlı söylevleri ile konuşmacılar, halkın kendi başının çaresine bakmaktan başka çıkar yol görünmediğini, ancak kendi kuvvetine dayanarak selâmete çıkmanın mümkün olabileceğini belirttiler¹⁴.

Merkezin heyecan ve faaliyetine kazalar da bütün varlıkları ile katılıyorlardı, öyle ki tümüyle Erzurum yaylası nefret ve galeb fer-

¹³ Bak : Belge No. XIV.

¹⁴ Bak : Belge No. XIX.

yatları ile çınlamakta idi. Pasinler kazası merkez ve mülhakatı ahalisi, İzmir işgalinin devamı ve genişletilmesinden müteessir olarak, 2, 3, ve 4 Haziran günlerinde gösteriler düzenledi. Bunlardan ilkinde beş bin kadar insan katılmıştır. Galeyan o dereceyi bulmuştur ki asayişin muhafazası güçlkle mümkün olmuştur. Altı bin insanın iştirak ettiği ikinci günkü mitingde ise, İzmir ve havalisinin boşaltılmasını istemek için kararlar alınmış, İstanbul'da İtilâf Devletleri Temsilcilerine, Sadârete ve Dokuzuncu Ordu Müfettişliğine, yani Mustafa Kemal Paşa'ya müracaatlarda bulunulmuştur. Millî teessür ve heyecan hergün biraz daha kabarmış ve 4 Haziran günkü son gösteride son haddini bulmuştur, o derecede ki inzıbat ve asayişin muhafazasında rastlanan güçlükler tasavvurun üstünde olmuştur. Hele Dokuzuncu Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa'nın, miting heyetinin bir gün önceki müracaatına cevap olarak gönderdiği telgraftaki ümit verici sözler üzerine halk, emsali görülmemiş bir heyecanla coşmuştur¹⁵.

Öte yandan Bayburt da aynı galeyan içindedir. 2 Haziran günü burada büyük bir toplantı yapılmış ve İstanbul'daki İngiltere, Amerika, Fransa ve İtalya temsilcileri ile Bâbîâlîye ve Dokuzuncu Ordu Müfettişine müracaatta bulunularak işgal olayları protesto edilmiştir. Halk sükûn ve vakar içinde postahane kapısında beklemekte, müracaatlarına cevap gelmeden dağıtılması mümkün olmamaktadır¹⁶.

Hıms'ta bir araya gelerek arka arkaya üç gün gösteriler yapan on bini aşkın halk da aynı ruh haleti içindedir. Önceki müracaatlarına cevap olarak, İtilâf Devletlerinin Yunanlıları İzmir'den uzaklaştıracaklarını beklerken, işgalin genişletildiği, hak ve adalete aykırı tecavüz ve zulümlerin daha da şiddetlendiği son haberlerden anlaşıldığından, derin bir üzüntü içinde sabırsızlanarak postahane önünde sadre şifa verici bir haber beklemektedir¹⁷.

Aynı kaynaşma içinde Kiğı halkından da aynı anlamda feryatlar yükselmektedir : Tarihi, eserleri ve ahalisinin ezici çoğunluğu ile Türk vatanının tartışma götürmez bir parçasını teşkil eden İzmir'in Yunanlılara verilmesinden, Kiğı'luların yüreği kan ağlamaktadır. Wilson prensiplerine ve İtilâf Devletlerinin vaatlerine tamamiyle aykırı düşen bu kararın iptal edilmemesi halinde, ilhakı red için

¹⁵ Bak : Belge No. XX, XXI, XXIII.

¹⁶ Bak : Belge No. XXIV, XXV.

¹⁷ Bak : Belge No. XXVII.

insan oğlunun gösterebileceği her türlü fedakârlığı göze almaya hazırdırlar. Bunu tereddüt etmeden dünyaya ilân eden o Kiği'lilerdir ki vatanın en ücra bir köşesinde ve son derece ilkel koşullar altında acınacak bir varlık sürmekten başka medeniyetten nasiplerini alamamışlardır; kaza merkezlerinde henüz bir telgrafhane bile yoktur ve bu sebeple dileklerini ancak Erzurum merkezinden postalamak zorundadırlar¹⁸. Açıkça görülüyor ki Kiği'liler da, şartlar ne kadar ağır olursa olsun, vatan uğrunda fedakârlığın son haddini, ölümü göze alamayan bir millet için yaşamak hakkı olmadığı bilinci içindedirler.

* * *

Yukarıdan beri anlatılanlarla, İzmir faciasının Doğu illerimiz hakkında uyandırdığı tepkiler eldeki belgelerin imkân verdiği ölçüde yansıtılmağa çalışılmıştır. Gördük ki yurdun her köşesinde kalpler, İzmir üzerine çöken felâket karşısında aynı duygularla çarpmaktadır. Nefrette, gazepte, protestoda, kurtarma azminde ve fedâkarlıkta herkes birbiriyle sanki bir yarışma içindedir. Vatanın her köşesinden kopup gelen bu ahenkli koroda Doğu illerimizin sesi, sanki ötekilerini bastırmak istiyormuşçasına gayet gür olarak çıkmaktadır. Bu hâl, ancak aynı felâketi kendine en yakın görmek duygusu ile izah edilebilir. "Vilâyât-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliyye Cemiyeti" nin Erzurum Şubesi burada en etkili dürtücü ve sürükleyici kuvvet olarak görünmektedir. Elbette ki Doğu vilâyetlerimiz halkının yurtseverliği ve anlayışlılığının bundaki büyük payını da unutmamak gerekir.

Herşeye rağmen belirtmeliyiz ki bütün bu çırpınmalar ve çabalardan olumlu bir sonuç elde etmek mümkün olmamıştır. Düşman, galibiyetin verdiği sarhoşluk ve şımarıklık içinde merhametsiz, insafsız ve gaddardır. İzmir'i Yunanlılara vermek kararını değiştirmek şöyle dursun, işgalcilere daha da yayılmak ve kesin surette yerleşmek için teşvikçi ve yardımcı olmaktadır. Netice böyle olunca, ister istemez şöyle bir soru ile karşı karşıya kalmaktayız : O halde bütün bu gösterilerin, protestoların anlamı nedir ve değeri ne olmuştur?

Evet bütün yapılanların İzmir hakkındaki kararı değiştiremediği bir gerçektir. Öyledir amma gösterilen çabalar, kurtuluş savaşımızın başlatılması için son derece etkili olmuştur. Herşeyden önce, vatani elinden alınmak ve kendisi tarih sahnesinden silinmeğe kalkışılan bir

¹⁸ Bak : Belge No. XXX, XXXI, XXXII.

milletin gerçek isteği, bu feryatlarla ortaya konmuş, âleme duyurulmuştur. Bu bir şahlanış, bir kükreyiştir ve bu kükreyište Türk milletinin “ben büyük bir milletim, gürültüye pabuç kaptırmam” diye haykırmakta olduğunu bütün haşmetiyle duymaktayız. Erzurum yaylasında çınlayan, Mustafa Kemal’in sesinin ta kendisi idi. Mustafa Kemaller haykırıyorlardı burdan. Sadece bir timsâl olan bedeninden önce Mustafa Kemal’in ruhu koşup gelmiş ve herbirine sinmişti sanki. Bukadar haksız, bu kadar gaddarca muamele, milletin gözünü açmış, direnme gücünü kamçulamış, azim ve iradesini çelikleştirmiş, fertlerini birbirine kenetlemiştir. Aynı zamanda İzmir faciası, birtakım vaatlerle oyalayarak bir milleti teslim alan iki yüzlü bir düşmanın asıl niyetini ifşa etmiştir. Böylece de, kurtuluşu düşmana boyun eğmekte ve İstanbul hükûmetinin peşinden gitmekte gören zihniyete sahip kimseleri uyandırmış, tek kurtuluş çaresinin ancak milletçe direnmede bulunduğu şuuruna erdirmişdir.

Bütün acı taraflarına rağmen İzmir faciasının bizim için olumlu bir tarafı da vardır demek yanlış olmaz : böyle bir felâket karşısında kalınca millet, toparlanarak doğru yolu bulmuştur. Bu yol, daha o zaman, bundan tam yarım yüzyıl evvel bugünlerde Samsun kıyılarında İç Anadolu’ya doğru ilerlerken, Mustafa Kemal’in çizdiği yoldur. O günün gerçeği bugünün de gerçeği olarak kalmaktadır. Bugün de doğrunun aynı meşale tarafından gösterilmekte olduğuna şüphe edilmemelidir. Bu meşalenin ışığında, her başarının ilk şartı olarak “milletle güvenme” imanı parıldamaktadır. Bilinçaltında gerçek iradesini temsil ettiği bu millet o ölümsüz evlâdı, daha o günlerde bir vesileyle, milletine olan güvenini ne kadar veciz bir şekilde ifade eder :

3 Temmuz 1919 günü Anafartalar kahramanı Mustafa Kemal Paşa, Dokuzuncu Ordu Müfettişi olarak Erzurum şehri kapılarına kadar gelmiştir. Ilıca’da kendisini karşılayan Erzurumlularla görüşürken ufukta bir kafilenin yavaş yavaş kendilerine yaklaştığını görür. Bu insanlar Rus istilâsı sırasında göç etmiş ve şimdi baba ocağına dönmekte olan Erzurum’lulardır. Kafilenin başında heybetli bir ihtiyar yürümektedir. Irkının bütün karakteristik vasıflarını vücudunda toplamış, mitolojik bir heykeli andıran bu ak sakallı ihtiyar, Erzurum’un Mezararkası semtinden Mevlût Ağa’dır. Bu canlı heykel, Paşanın hizasına gelince durur ve aralarında bir konuşma başlar. Hoşbeşten sonra, Paşanın soruları üzerine, Çukurova’dan gelmekte olduklarını,

orada geçiminin çok iyi olduğunu anlatır. Öyle ise bu harap, yoksulluk içindeki şehre niçin geliyorsun diye sorulunca da şu cevabı verir :

“Çok rahattım. Yalnız şu günlerde işittim ki İstanbul'daki ırzı kırıklar bizim Erzurum'u Ermenilere vereceklermiş. Geldim ki göreyim, o namertler kimin malını kime veriyorlar”.

İhtiyarın bu sözleri üzerine Paşanın gözleri yaşarır ve arkadaşlarına dönerek : “Bu milletle neler yapılmaz” der.

Evet, Anafartalar kahramanı, en başta milletine beslediği bu güvene dayanarak Milli Mücadele'ye başlıyordu ve şahlandırdığı milletin gücü ile üç yıl kadar sonra düşmanı aynı İzmir'de denize dökerek bir vatan kurtaracaktı *.

Ankara, Haziran 1969.

* Dinleyiciler arasında hazır bulunan sayın Cevat Dursunoğlu, Koferanstan sonra konuşmacının dâveti üzerine kürsüye gelerek Erzurum Kongresi günlerine ait anılarını anlatmış, konu etrafında değerli açıklamaları ile toplantıya renk katmıştır.

B E L G E L E R

I

Vesika No.: 24/2187
Nevi: Telgrafname
Mahreci: Bâbîâlî
Tarihi: 15 Mayıs 1335.

İngiliz amiralı Calthorpe'un İzmir'in işgal edileceğini bildiren notaları hakkında.

Erzurum Vilâyetine

Gayet müstaceldir.

İngiliz kuvây-ı askeriyyesi kumandanı Amiral Calthorpe cenapları tarafından Aydın vilâyetine dün sabah tebliğ olunan notada Paris Sulh Konferansının mukarreratına ve mütarekenamenin yedinci maddesine istinâden İzmir istihkâmlarının işgal edileceği ve öğleden sonra verilen ikinci notada dahi mütarekename ahkâmına istinâden İzmir şehrinin Yunan askeri tarafından işgaline Düvel-i Mü'telifece karar verilmiş olduğu bildirilmiştir.

Hükümet bu babda hukuk-ı devlet ve milletin muhafazası için uhdesine terettüb eden vazâifi ifaya teşebbüs etmiştir.

15/Mayıs/335
Dahiliye Nâzırı
Mehmet Ali

II

Vesika No.: 2188
Nevi: Telgraf müsveddesi
Mahreci: Erzurum vilâyeti

İzmir'in işgali hakkında Dahiliye Nezâretinden gelen telgrafın mülhakata tâmimi.

Mülhakata, Jandarma ve Polis ve Belediyeye.

Pek mühim ve müstaceldir.

Dahiliye Nezâret-i celîlesinden şeref-vârid olan 15/5/35 tarih ve 260 numaralı telgrafname aynen bâlâyâ naklolundu. Bu babda hükümetin teşebbüsâtına itimad edilmekle beraber muhill-i asâyiş ahvâl vukuuna meydan verilmemesini kemâl-i chemmiyyetle tavsiye ederim.

III

Vesika No.: 24/2183
 Nevi: Mürekkeple el yazısı
 pullu dilekçe
 Mahreci: Erzurum valiliği
 Tarihi: 16 Mayıs 1335

Kurulan miting heyetinin Erzurum merkezinde bir toplantı tertiplendiğine dair Valiliğe müracaatı.

Erzurum Vilâyet-i Celilesi Huzur-ı Âlisine

İzmir ve havalisinin Yunanistan'a ilhakına Düvel-i Mü'telife tarafından karar verildiği ve 14 Mayıs 335 tarihinden itibaren Yunan askeri tarafından işgaline başlandığı ajans tebligatından anlaşıldı. Bu mugayir-i hak ve adl kararın gayr-i mümkinü'l-icrâ bulunduğunu ve bu hususu bütün Türklüğün müttehiden protesto eylediğini Erzurum ve ahalisi nâmına Düvel-i Mü'telifenin İstanbul'da ve Erzurum'da bulunan mümessillerine tebliğ için 18 Mayıs 335 tarihinde alaturka saat üçte eski hükûmet konağı önündeki meydanlıkta bir miting akdileceği ve miting heyetinin Belediye âzasından Şeyh Eşref Efendi ile Dâvavekili Hüseyin Avni, Albayrak Müdürü Süleyman Necati ve Dursun Bey zâde Cevat Beylerden mürekkep bulunduğunu arz eyleyiz. Ol babda emr ü ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

fi 16 Mayıs 1335

Pul üzerinde imzalar :

M. Cevat, Hüseyin Avni, Süleyman Necati.

İşlem :

Kaleme : Âsayiş ve inzibatın Kemâ hiye hakkehâ hüsn-i muhafazası esbâbı istikmâl olunmak üzere Jandarma Alay Kumandanlığına, Polis Müdüriyetine 16/5/35.

IV

Vesika No.: 24/2186
 Nevi: Tahrirat müsveddesi
 Mahreci: Erzurum Valiliği
 Tarihi: 16 Mayıs 1335.

Valiliğin miting yapılmasına dair müsaade yazısı.

İzmir ve havalisinin Yunanistan'a ilhakına Düvel-i Mü'telife tarafından karar verildiği ve 14 Mayıs 35 tarihinden itibaren Yunan

askeri tarafından işgaline başlandığı ajans tebligatından anlaşılmasına mebnî mugayir-i adl ve hak olan işbu karara karşı Erzurum ahalisinin protesto eylediklerini Düvel-i Mü'telife mümessillerine tebliğ için 18 Mayıs 35 tarihinde alaturka saat üçte eski hükûmet konağı önündeki meydanlıkta Belediye âzasından Şeyh Eşref Efendi ile Dâvavekili Hüseyin Avni, Albayrak Müdürü Süleyman Necati ve Dursun Bey zâde Cevat Beylerden mürekkep olarak bir miting akdine mumâileyhimin vâki' olan müracaatları üzerine ruhsat verildiğini mübeyyin işbu ilmühaber makam-ı Vilâyetden tastîr ve i'tâ kılındı.

16/Mayıs/335

V

Vesika No.: 38/4519
Nevi: Telgrafname
Mahreci: Bayburt
Tarihi: 16 Mayıs 1335

Bayburt Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Reisinin Erzurum M. H. M. Reisliğine Erzurum'da yapılacak gösterilerin çok etkili olacağına dair telgrafi.

Erzurum Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Riyasetine

Türklük ve bilhassa İzmir müslümanları kan ağlıyor. Sıra memleketimize geliyor demektir. Uyumayalım. Allah aşkına İzmir Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesinin telgrafını kemâl-i hararetle nazar-ı itibara alınız. Yanınızda İngiliz mümessili oturuyor. Erzurum tezâhürâtının büyük bir tesir yapacağına kani' olunuz.

Bayburt Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Reisi
Fahredden

VI

Vesika No.: 24/2188 - 1
Nevi: Tahrirat
Mahreci: On beşinci Kolordu Kumandanlığı Erkân-ı Harbiyesi, Ş. 1.
Tarihi: 16 Mayıs 1335

XV. Kolordu Kumandanlığının İzmir'in işgali hakkında Erzurum Valiliğinden bilgi isteği.

Erzurum Vilâyet-i Celilesine

Atufetlü Efendim Hazretleri,

İzmir'in Yunan kıtaâtı tarafından işgal edildiğine ve her taraf ahalisinin vatan ordusuna iltihaka hazır olmasına dair İltihakı Red

Heyet-i Milliyesi nâmiyle umum belediye reislerine gelen telgraf manzûr-ı devletleri buyurulmuştur. Buna dair Harbiye Nezâretinden Kolorduya henüz bir iş'ar vâki' olmadı. Vakanın neden ibaret olduğunu ve derece-i sıhhatını Harbiye Nezâretinden sordum. Bu babda zât-ı devletlerine gelecek malûmatın derhal bendenize de bildirilmesini istirham ederim. Mezkûr telgraf üzerine kitaâta tamîmen yazdığım telgraf ve tezkere suretini berây-ı malûmat âtiye derc eylediğimi arz ederim. Ol babda emr ü ferman hazret-i men lehül-emrindir.

On beşinci Kolordu Kumandanı
Mirliva
Kâzım Karabekir
(imza)

VI A

XV. Kolordu Kumandanlığı yazısına ek.

Suret

İzmir'in Yunan kitaâtı tarafından işgal edildiğine ve bunun bir ilhak mahiyeti tazammun ettiğine ve vatan ordusuna iltihaka hazırlanmasına dair İltihakı Red Heyet-i Milliyesi nâmiyle umum belediye reislerine telgraf geldiğini gördüm. Nezâretten henüz bir iş'ar vâki' olmadı. Bu vakanın neden ibaret olduğunun iş'ar buyurulmasını Harbiye Nezâretinden istirham ettim. Bu rivayet üzerine mevâki-i muhtelifede ahalinin mitingler akdiyle bu hali protesto etmek üzere tezahüratda bulunmaları muhtemeldir. Zabitân ve efrâdın bunlara katiyen iştirak etmemesi, inzibat ve inkiyada zerre kadar hâlel getirilmemesi, zabitân ve efrâdımızın tamamen sükûnet ve i'tidali muhafaza eylemeleri, memleketin mukadderatını ve vaz'iyet-i askeriyyemizi tehlikeye ilka edecek halden ictinab olunması hususâtının temini ve emr-i inzibata bir kat daha i'tina olunması ve bu babda icap eden tedâbirin ittihazı ve hükûmet tarafından müracaat vukuunda nizâm ve usulü dairesinde polis ve jandarmaya muâvenet edilmesi lâzımdır.

VII

Vesika No.: 24/2189
 Nevi: Telgrafname
 Mahreci: Bâbîâlî
 Tarihi: 17 Mayıs 1335.

İstanbul'da kabinenin istifa ettiğine dair.

Erzurum Vilâyetine

Fevkalâde müstaceldir.

İzmir'in işgalinden mütevellid vaz'iyet-i siyasiyyeden dolayı kabine zât-ı hazret-i Padişahîye istifanâmesini takdim eyledi. Yeni hükûmetin teşekkülüne kadar vükelây-ı sabıkanın vekâleten ifay-ı vazife etmesi emr ü ferman-ı hümâyûn-ı Hilâfetpenahî iktizay-ı âli-sinden bulunmuştur. Böyle müşkül zamanlarda bilcümle memurînin uhdesine terettüb eden vazâif-i hücceti geceyi gündüze katarak ifa edeceğinden ve zinhâr mugayir-i rızây-ı âli ve mugayir-i menfaat-ı mülk ü millet ve hususiyle muhill-i asâyiş ahvâle meydan verilmeyeceğinden eminim.

17/Mayıs/35
 Dahiliye Nâzırı Vekili
 Mehmed Ali

(Bu telgraf "gayet müstaceldir" kaydıyle XV. Kolordu Kumandanlığına, Jandarma Alay Kumandanlığına, Polis Müdüriyetine, Belediye Reisine bildirilmiştir).

VIII

Vesika No.: 38/4520
 Nevi: Telgrafname
 Mahreci: Bayburt
 Tarihi: 17 Mayıs 1335.

Bayburt'ta İzmir'in işgali haberinin nefretle karşılandığına ve buna karşı gerekli teşebbüslere girişildiğine dair.

Erzurum Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyetine

Vatanımızın mühim bir uzvunu teşkil eden İzmir'in ilhaki haberini millet nefretle karşılamış ve icap eden teşebbüsât-ı medeniyyeye tevessül etmiştir. Yaşadığımız dakikaların her ânı bizim için ne kadar mühlik ve fecî' akibetler tevliid ettiğini görüyoruz. Eğer arzu-

muz yaşamak, âmâlimiz vatan ve mukaddesatımızı muhafaza etmek ise, durmayalım, itidal ve vakarla çalışalım ki Allahdan muvaffakiyet talebe hakkımız olsun.

Bayburt Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Reisi
Fahredden

IX

Vesika No.: 24/2191
Nevi: Telgrafname
Mahreci: Hınıs
Tarihi: 17 Mayıs 1335.

Hınıs ahalisi arasındaki ye's ve cereyan-
lara dair.

Erzurum Vilâyetine

İzmir'in Yunan kıtaâtı tarafından işgal edildiğini ve bu işgalin ilhak mahiyetinde olduğunu şimdi haber aldık. Bu gibi muamele-i gayr-ı muntazıra ve nâ-lâyıkayı hiçbir veçhile kabul etmiyoruz. Eczây-ı memâlik-i Osmaniyyemizden ma'dûd o toprak Türk ve Yunanlılardan birinin mezarı olmadıkça diğerine verilmiyecektir. Mağlûp olduğumuzu itiraf ediyoruz. Fakat bu mağlûbiyet bütün hukuk-ı mukaddese-i milliyemizin ayak altına alınmasına ma'tûf ise bu sarih haksızlığa karşı müdafaa-i hukuka bittabi' mecburuz. Yalnız son ümmidimiz Wilson cenaplarının öteden beri iddia edilmekte olan âdil prensiplerine kalmıştır. Felâket zamanımızda bize dest-i adl ve muaveneti uzatan milletlere karşı şâkir-i ni'met ve minnetdarlığımız ebedîdir. Ötedenberi ifsadâtla me'lûf bulunan kitle-i yunaniye ve bir cüz-i kalil teşkil eden Ermeni entrikaları hadd-i kemale ermiştir. Hilâl-i Ahmeri üssülharekesi yapmak vesilesiyle devam eden Yunan işgali altında mutadî veçhile Karadeniz ve Marmara havzalarında ateş-i ihtilâl kundakları vaketmediği ne malûm. Rumlarla Ermenilerin müttehiden propagandalarla ihrâz-ı muvaffakiyet etmeğe yeltendiklerini ve bu suretle teatî-i tebşirât eylediklerini anladık. Bütün bu a'mâl-i gayr-ı meşrûa İslâmiyetin mahvine doğru bir hatve-i mühimme teşkil ediyor. Hukuk-ı beşeriyyete riâyetle bizi dahi dinleyecek olur iseniz insaniyete terettüb eden bir vazife-i mühimme ifâ etmiş olursunuz. Bu muhterislerin çizmeleri altında ezilecek kadar âciz değildir. Emr-i vâkia getirmekteki teşebbüsâtlarını şimdiden

bütün mevcudiyetimizle reddederiz ve İzmir'in âcilen terkinde emir vermenizi bekler ve hiçbir hakk-ı tarihe ve meşrûaya müstenid olmayan işbu işgali ve memleketlerimiz hakkındaki ihtiraslarını protesto ederiz ve bu ihtirasâtın tatmini için vukubulacak teşebbüsâtdan binnetice zuhuru muhakkak olan mukatele-i azîmeden mütevellid mesuliyeti kat'iyen kabul etmeyiz. Makine başında adalet ve cevap bekleriz.

Hınıs Kazası ahalisi namına Belediye Reisi İsa	Müfti Bahaeddin	Hulefâ-i Nakşibendîden Hacı Şeyh Said Efendi	
Umum Aşâir namına Zarifi Reis	Eşrafdan Fehim	Eşrafdan Abdurrahman	Eşrafdan Celâl
Çarek Aşiretinden Halfanlı Hüseyin	Çarek Aşiretinden Başköylü Hasan	Çarek Aşiretinden Mir Seydi Hasan	

X

Vesika No.: 24/2192
Nevi: Tezkere
Mahreci: Erzurum Jandarma Alay
Kumandanlığı
Tarihi:

Hınıs ahalisi arasındaki faaliyet ve duygular hakkında.

Huzur-ı Sami-i Cenâb-ı Vilâyetpenâhiye

İzmir'in [Redd-i] İlhak Heyeti tarafından Hınıs'a gönderilen beyannamenin efkâr-ı umumiyedeki ye's ve teessürü tezyîd eylediğinden nâşi Hınıs ahalisinin, zât-ı hazret-i Padişahiye ve makam-ı celîlelerine ve Düvel-i İtilâfiye Reislerine telgraf keşide ederek âsâr-ı fi'liyesini makine başında intizar etmekte oldukları ve asâyiş-i kazanın mükemmel olduğu Hınıs Jandarma Bölük Kumandanlığının 17 Mayıs 335 tarihli telgrafnamesine atfen Erzurum Tabur Kumandanlığının 3/5793 numaralı raporunda ifade kılındığı marûzdur, ferman.

Erzurum Jandarma Alay Kumandanı
Ferid

XI

Vesika No.: 24/2193
 Nevi: Telgrafname
 Mahreci: Hasankale
 Tarihi: 17 Mayıs 1335.

Pasinler kazası ahalisinin İzmir işgaline karşı tepkisi.

Erzurum Vilayet-i Celilesine

İzmir'in Yunan kıtaâtı tarafından işgal edildiği ve bu işgalin ilhak mahiyetinde olduğunu haber aldık. Buna hiçbir veçhile dahil olmayacağız. O toprak Türk ve Yunan ırkından birini defnetmedikçe diğerine mal olmayacaktır. Mağlubuz biliyoruz. Yalnız bir ümmidimiz senin prensibinde kalmıştır, tahlis edilirse tahkir kabul etmez şâkir-i ni'met bir kitleyiz. Yunan ifsadâtı semere vermeğe başlıyor. Hilâl-i Ahmer üssülharekesi yapıyor gibi gösterdiği işlerin Marmara ve Karadeniz havzalarında dahi ihtilâl ateşi kundakları olmadığı neden belli. Rumların Ermenilerle birlikte propagandalar yaptığı ve muvaffakiyetlerini birbirine müjde etmekte oldukları anlaşılıyor. Bizi dahi dinleyiniz. Tetkikatınıza devam ediniz. Bu muhterislerin üzerimize bina kuracakları kadar enkaz halinde değiliz. Emr-i vâki' haline getirmeğe yeltendikleri işleri şimdiden protesto ederiz ve İzmir'in derhal terkine emir vermenizi bekler ve işgali protesto ederiz ve zuhuru muhakkak olan mukatelâtdan mes'uliyet kabul etmeyiz. Makine başında adalet ve cevap bekliyoruz.

Pasinler Kazası namına	Müfti	Ulemâdan	Eşrafdan
Belediye Reisi	Kâmil	Ali	Hamdi
Derviş			
Eşrafdan	Eşrafdan	Tüccardan	Tüccardan
Hacı Ahmet	Hacı Mevlûd	Bekir	Haşim
Tüccardan	Tüccardan	Hertev karyesi	Ketvan
Mustafa	Battal	Muhtarı	Muhtarı
		Ali	İbrahim

XII

Vesika No.: 24/2195
 Nevi: Telgraf müsveddesi
 Mahreci: Erzurum Valiliği
 Tarihi: 18 Mayıs 1335.

Erzurum Valiliği, Pasinler halkına sükûnet ve birlik tavsiye ediyor.

Pasinler Kaymakamlığı Vekâletine

Hasankale Belediye Reisi ile rüfekası taraflarından çekilen 17 Mayıs 335 tarihli telgrafname kopyasını alınız. Vatanın ma'ruz kaldığı bu haksızlığı kabine de istifa etmek suretiyle protesto eylemiştir. Böyle tarihî anlarda milletin uhdesine düşen vazife lâ-yenfek bir kitle halinde kemâl-i vakar ve sekînetle millet ser-âmedânının icraâtına intizar eylemektir. Umum vilâyet halkı gibi Pasinler ahali-i muhteremesinin de asayîşi ihlâl edecek en ufak harekâtdan tevakki eylemelerini ve harice vatanımız ve milletimiz hakkında söz söyleyecek vesileler vermemelerini rica eylediğimizi kendilerine tebliğ ediniz.

XII

Vesika No.: 24/2184
 Nevi: Şifre çözümü
 Mahreci: Hınıs Kaymakamlığı
 Tarihi: 18 Mayıs 1335.

İzmir'in işgali haberi üzerine Hınıs halkı arasında teessürün günden güne arttığına dair.

Hulâsa : Hınıs Kaymakamlığının 18/5/35 tarihli ve 1391/255 numaralı şifre hallidir.

İzmir'in Yunan'a ilhakından efkâr-ı umumiyede mütevellid şiddet-i teessür ân beân tezayüd etmektedir. Teessürât ve ıztırabât-ı umumiyenin teskini için hakikat-ı halin emr ve iş'ârına müsaade buyurulması müsterhamdır.

XIII

Vesika: No.: 24/385
 Nevi: Telgraf müsveddesi
 Mahreci Erzurum Valiliği
 Tarihi: 18 Mayıs 1335.

Erzurum merkezinde büyük bir miting yapıldığına ve burada alınan kararlara dair.

Dahiliye Nezâretine

İzmir'in Yunan askeri tarafından işgaline Düvel-i Mü'telifet tarafından karar verilmesinden dolayı mugayir-ı adl ve hak olan

işbu karara karşı protesto etmek üzere bugün Erzurum belediye heyetinin ve merkez-i vilâyetde müteşekkil cemiyetlerin iştirakiyle bilûmum sunûf-i ahaliden mürekkep büyük bir miting akd ve miting heyeti tarafından icap eden makamât ile Düvel-i Mü'telife mümessillerine bâ-telgraf müracaat edilmiştir. Bu haber merkez-i vilâyetden mülhakat ahalisine de fevkalâde sû-i tesir icra eylediği cihetle her tarafta mitingler akdolunarak müracaatta buldukları muhaberât-ı câriyeden anlaşılıyor. Milletın bu hususta ibraz eylediği hissiyyât-ı vatanperverâne ve gösterdiği asâr-ı vakar ve sekînet şayân-ı takdir bir halde ve bu mesele-i mühimmede kendisini fevkalâde alâkadar gören halk ahvâlden haberdar olabilmek için mütevaliyen müracaat tevâlî eylemekte bulunmuş olduğundan merkez ve mülhakatça son derece galeyana ve heyecanda bulunan efkâr ve hissiyyât-ı umumiyenin ta'dili ve ezhânın tanzimi için netice-i katiyye hakkında malûmat i'tâsına müsaade buyurulması ve lehülamd asayışı muhil en ufak bir vaka bile tehaddüs eylemediği maruzdur.

XIV

Vesika No.: 24/2180
Nevi: Telgrafname
Mahreci: Samsun
Tarihi: 20 Mayıs 1335.

İzmir'in işgali üzerine Mustafa Kemal Paşa'nın Sadarete telgrafı.

Erzurum Vilâyetine

Makam-ı celile-i Sadâret-i Uzmâya arz olunan telgrafname sureti âtide mündericidir.

20/5/35

Dokuzuncu Ordu Kıtaâtı Müfettişi
Yaver-i Fahri-i Hazret-i Şehriyârî
Mustafa Kemal

Suret

İzmir'in Yunan askeri tarafından işgali hâdisesi yakından temasta bulunduğum orduyu gayr-ı kabil-i tasvir ve tasavvur derecede rencide etmiştir. 19 Mayıs 35 tarihli telgrafname-i âli-i Sadâretpenâhîlerinde bütün milletın ve ordunun tahassüsâtını icmâl eden tahassü-

sat-ı âsafâneleri emniyyet ve tesliyyet-bahş olmuştur. Ne millet ve ne de ordu mevcudiyetine karşı yapılmış bu haksız tecavüzü hazm ve kabul etmiyecektir. Ancak devlet ve milletin tahlisi ve selâmetine hasr-ı âmâl buyuran zât-ı akdes-i hazret-i Padişahiye olan sadakat-name ve yeniden riyasetini deruhde buyurduğunuz hükûmet-i seniyyenin en kat'î teşebbüsât ve icrâatda bulunarak hukuk-ı milleti sıyânet edeceğine itmi'nân-ı kâmil hasebiyle muhafaza-i sükûnet edilecektir. Arz ederim.

XV

Vesika No.: 24/2194
Nevi: Telgrafname
Mahreci: Hasankale
Tarihi: 20 Mayıs 1335.

Sadarete yapılan müracaat sonucunun bildirilmesi hakkında Hasankale Belediye Reisinin isteği.

Erzurum Vilâyet-i Celîlesine

İzmir hakkında icap eden makamâta takdim kılınan telgrafnamenin bir sureti zât-ı samîlerine takdim kılınmıştır. Lûtfen neticeden Pasinler'de bulunan evlâdlarınızı da haberdar buyurmanızı rica ederiz.

Hasankale ahalişi namına
Belediye Reisi
Derviş

XVI

Vesika No.: 38/4370
Nevi: Mürekkeple telgraf müsveddesi,
(Cevat Dursunoğlunun el yazısı)
Mahreci: Erzurum
Tarihi: 21 Mayıs 1335.

Vilâyât-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-ı
Milliye Cemiyeti Erzurum Şubesi, No. 80.
Erzurum Müd. H. C. Şubesinin Bayburt
şubesine, maksada doğru faaliyetin genişle-
tilmesi temennisi.

Bayburt Müdafaa-i Hukuk-ı Milliyye Cemiyeti
Riyaset-i aliyyesine

İzmir meselesi üzerine şubenizin gösterdiği faaliyet şayan-ı takdir ve şükrandır. Mayısın on sekizinde Cemiyetin delâlet ve rehberliği ile bütün Erzurum ahalisinden mürekkep olarak akdedilmiş olan içtima'da Amerika hükûmeti Reisi Mister Wilson'a ve Düvel-i Mü'te-

life mümessillerine karşı yapılan bu gayr-ı hukukî hareketin protesto edilmesine ve bu hareketin tashihi ricasına karar verilmiş ve bunu mutazammın olan telgraflar mahallerine keşide edilmiştir. Hukukumuzun her halde pâymal edilmeyeceğine ümidvar olduğumuzu beyan ve fakat bu halin bizim için pek büyük intibahı mûcip olmasını temenni eyler ve mümkün mertebe maksada doğru tezyîd-i faaliyete himmet buyurulmasını rica eyleriz Efendim.

XVII

Vesika No.: 38/4510

Nevi: Kurşun kalemle telgraf müveddesi (Cevat Dursunoğlu'nun el yazısı)

Mahreci: Erzurum

Tarihi: 22 Mayıs 1335

İzmir'in işgalini protesto eden telgrafların çeşitli makamlara bildirildiğine ve hareketin tashihi istendiğine dair Sadârete.

Makam-ı Sadâret-i Uzmâya

İzmir'in Yunan işgalinden mütevellid heyecan-ı umumî Türkler hakkında irtikâb olunan ırza tasallut, katil ve yağmayı kaza halklarının haber almasıyla bir kat daha tezayüd etmiş ve Düvel-i Mü'telifenin mümessillerine tekrar protestolar keşide edilerek düvel-i müşarünileyhânın efkâr-ı âdilâne ve insaniyetperverânelerine karşı beslediğimiz kanaatlarımızın tezelzüle uğradığı bildirilmiş ve bu hareketin derhal tashihi rica edilmiştir. Girit ve Balkan fecâyiine karşı bile ses çıkartmaksızın adalet-i ilâhiyenin tecellisine kemâl-i sükûn ve sekînetle intizar eden Türklük bu defa akan ma'sum kanların, hetkedilen ismetlerin, tahkir edilen millî izzet-i nefsin Yunan işgalinin ref'i ile mukabele edilmesi tarziyesini kemal-i heyecanla bekliyor. Eğer Müslüman olmaktan başka bir kusuru olmayan Türk'ün imhası şimdiye kadar hak ve adalet va'deden Düvel-i Mü'telifece matlûb ve mültezem ise mâverasında başka bir hayat olan diğer bir ölümün intihabı icap edecektir. Aydın vilâyetimizde ilerleyen ateş ve kan tufanının önüne geçmeleri ve bu gayr-ı insanî, gayr-ı hukukî işgalin ref'i için hükümetimizin vazife-i vataniyyesini ifa edeceğine emin olduğumuzu ve milletin her türlü fedakârlıkla müzaherete hazır bulunduğunu arz eyleriz.

XVIII

Vesika No.: 38/4602
 Nevi: Şapirografla tamim
 Mahreci: İstanbul
 Tarihi: 25 Mayıs 1335

Vilayât-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye
 Cemiyeti (Damga)
 Doğudan yağdırılan protestoların tesiri hakkında
 V. Ş. M. H. M. Cemiyeti merkezinin yazısı

Erzurum Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti Riyasetine

Tam manasiyle İslâm ve Türk memleketi olan İzmir vilâyeti-mizin düşman-ı kadîmimiz Yunan tarafından bağteten işgali umum İslâmları nasıl mevki'-i ye's-âvere ilka ettiği izahdan varestedir. Bu işgalin adl ve hakka ve bizi mütarekeye mecbur eden prensiplere keyfiyet-i muhalefeti de meydandadır. Hukukumuzu muhafazaya milletin azmi paytahtta ve bütün memâlik-i islâmiye dahilinde yükselen sesler ve bu meyanda vilâyât-ı şarkıyyemizden yağdırılan protestonamelerle sabittir. İzmir vak'a-i elîmesi memleketlerimiz hakkında mütebassırâne ve müteyakkızâne hareket için bizi de teyakkuz ve intibaha sevk ediyor. Bu nokta-i mühimmeyi bütün dindaşlarımız lâıyk olduğu ehemmiyet derecesinde takdir etmişlerdir. Sadrâzam Paşa hazretlerinin umum vilâyâta tastîr buyurdıkları telgrafnamede izah buyurulduğu veçhile necât ve saadet hürriyetle ve hürriyet ise cesaretle istihsal edileceğinden şu hengâme-i felâket içinde vakur ve ulvî tezahüratın ve evvel ve âhir rica olunduğu üzere asayişin muhafazası emr-i ehemmine aid tedâbirin idâmesiyle ânî felâkete karşı ittihadkârâne harekâta tevessül esbâbının ehemmiyetle nazar-ı dikkattan dûr tutulmaması esbâbının istikmalî tekrar arz ve ihtara ibtidar kılınır efendim.

25 Mayıs 335

Vilayât-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-ı
 Milliye Reisi

Hicaz Vali-i esbâkı

Ahmet Nedim

(mühür)

XIX

Vesika No.: 38/4421
 Nevi: ilmühaber, mürekkeple el
 yazısı
 Mahreci: Erzurum Vilâyeti Mektubî
 kalemi
 Tarihi: 30 Mayıs 1335.

Batı Anadolu'da Yunan işgalinin genişle-
 mesini protesto etmek üzere 2 Haziranda
 Erzurum'da yapılacak miting hakkında.

İzmir vilâyetinin tahliye olunmaması ile beraber ahîren de Mağ-
 nisa ve Aydın'ın Yunanlılar tarafından işgâl edilmesi ve mugayir-i adl
 ve hak olan işbu muamelenin tevlîd eylediği heyecan-ı umumî üzerine
 gerek Düvel-i Mü'telife mümessillerine ve gerek icap eden makamâta
 protesto eylemek üzere Haziranın ikinci gününe müsadif olan Pazartesi
 günü eski hükûmet konağı önündeki meydanlıkta bir miting akdedile-
 ceğinden bahisle icrây-ı icabı mezkûr miting heyetinden Davavekili
 Hüseyin Avni Efendi tarafından verilen arzıhalde ifade kılınmış ve
 suret-i müracaat kanun-ı mahsusuna muvafık bulunmuş olmağla işbu
 ilmühaber makam-ı vilâyetde tastîr ve i'tâ kılındı.

(mühür)

Vali-i Vilâyet

(mühür üzerinde Valinin imzası)

XIX

Vesika No.: 24/2175
 Nevi: Telgrafname
 Mahreci: Der-i aliyye
 Tarihi: 2 Haziran 1335

Dahiliye Nazırı Ali Kemal'in, Yunan işga-
 lının kaldırılması hakkında hükûmet tara-
 fından gerekli teşebbüslere girildiği ve
 Sadrazamın Paris barış konferansında hak-
 larımızı müdafaaya dâvet olunduğu ve hal-
 kın vakar ve sükûneti muhafaza etmesi
 gerektiği hakkında telgrafı.

Erzurum Vilâyetine

Vatan-ı muazzezimizin bir ekseriyet-i azîme ile Türklerle meskûn
 asırlardan beri Türk ve Türkün yurdu olduğu için alehusus devr-i
 ahîre medeniyetinin kavâid-i adl ve hukukuna göre Türk kalması
 iktiza eden eczây-ı asliyesinden Aydın vilâyetinin ve hattâ Karesi
 Mutasarrıflığının keyfe-mâ-yeşâ' Yunanlılar tarafından mahamm-

hükümet ve hâkimiyet bir tarafa dursun en basit vazâif-i insaniyeti bile rencide eden bir tarz-ı ma'lûmda işgal edilmesi ahalimizde hakiki ve samimî heyecanlara bâdî oldu. Milletimizin bu acı teheyhüclerini hükümet-i hâzıra pek tabîî görür. Çünkü aynı hissiyât ile derin bir surette mütehassistir. Böyle olduğu için gece ve gündüz gerek İtilâf mümessilleri nezdindeki teşebbüsleriyle ve gerek muvafık gördüğü diğer vasıtalarla henüz esâsen muvakkat ve fer'an fuzulî olduğu bazı vesikalara nazaran pek kavi ümit eylediği bu haksız işgalleri Paris Konferansının mukarrerât-ı kat'iyyesinden ref' ettirmeğe var azm ve faaliyetle çalışmaktadır. Hükümet-i seniyye'ye daima müzâheretden geri kalmamakla beraber varlığı her endişenin ve her ihtirasın fevkinda tutan ve tarih ve mazi sahibi bir kavme yaraşır bir tarzda felâket demlerinde temkin ve vakarı elden bırakmamak ve sükûnet ve metanetle meşrû' ve müessir surette müdafaa-i hukuk eylemek bir yandan ahvâlin nezaket ve vahametini, bir yandan menâfi-i devlet ve memleketin kudsiyet ve ehemmiyetini ciddiyetle düşünen halkımızın uhdesine terettüb eder bir vazife-i hamiyettir. Hükümet-i hazıra gerek resmî ve gerek gayr-ı resmî vasıtalarla milleti pey-der-pey cereyan-ı vukuatdan haberdar eylemeği de vazâifin en mübremi addeyler. Fransa Cumhuriyet-i mufahhamasının mümessil-i âlisi M. de France cenapları nezd-i sadâretpenahîye gelerek vâki' taleb-i fahimânelerinin kabul edildiğini beyan ile hukuk-ı Osmaniyeyi Konferans huzurunda müdafaa için Paris'e azîmet edebileceklerini tebşir ettiler. Sadr-ı müşârünileyh hazretlerinin maiyet-i mahsusaları ile birlikte bu büyük vazifeyi ifa için müttehi-i hareket oldukları tebliğ olunur.

1/6/35
Dahiliye Nazırı
Ali Kemal

XX

Vesika No.: 24/2176
Nevi: Telgrafname
Mahreci: 2 Haziran 1335
Tarihi: Hasankale

Pasinler kazası ahalisi tarafından büyük bir miting yapıldığına dair.

Erzurum Vilâyetine

İzmir işgalinin devam ve terakkisinden müteessir olan Pasinler kazası merkez ve mülhakatı ahalisinden beş bin kadar eşhasın işтира-

kiyle bugün merkez-i kazada usulü dairesinde ruhsat istihsaliyle azîm ve heyecan-engiz bir miting akdedilmiş ve asayişin muhafazası müşkülâtla mümkün olabilmıştır. Galeyan-ı umumî devam etmekte bulunduğundan muhafaza-i asayiş için icap eden tedâbir-i inzibatiye ittihaz kılınmış olduğu beray-ı ma'lûmât arz olunur.

2 Haziran 35
Kaymakam Vekili
Nesimî

XXI

Vesika No.: 24/2177
Nevi: Telgrafname
Mahreci: Pasinler
Tarihi: 3/4 Haziran 1335.

Pasinler ahalsinin ikinci defa büyük bir miting yaptığı ve gerekli makamlara protesto telgrafları çekildiği hakkında.

Erzurum Vilâyetine

Kaza ahalsi bugün de içtima' ederek miting akdetmişlerdir. Mitinge iştirak eden ahali mikdarı altı bini tecavüz etmiştir. İzmir ve havalisinin tahliyesi zımında kararlar ittihaz etmişlerdir. Dersaadet'te Düvel-i Mü'telife mümessil-i siyasilerine, Sadâret-ı uzmâya, Dokuzuncu Ordu Kıtaatı Müfettişliğine müracaat etmişlerdir. Galeyan-ı millî günden güne tezayüd etmektedir. Muhafaza-i asayiş pek güçlûkle te'min edilebilmiştir. Galeyan ve teessürât tevessü' etmekte olduğu maruzdur.

3/4, 6, 35
Kaymakam
Nesimî

XXII

Vesika No.: 24/2178
Nevi: Telgrafname
Mahreci: İspir
Tarihi: 4/6/1335

İzmir işgalinin devamı karşısında İspir'de yirmi bin kişinin miting yaptığı ve İtilâf Devletlerinin vaademiş oldukları adaletin tecellisini halkın sabırsızlıkla beklediği hakkında

Erzurum Vilâyet-i Celilesine

İngiltere, Cemâhir-i Müttehide-i Amerika, Fransa, İtalya gibi düvel-i muazzama zimamdârânının deruhde ettikleri vazife-i aliyyeleri

adl ve hakka müsteniden cihana müstemir bir sulh ve müsaid bir istikbal temini suretiyle ifa edeceklerine emin ve kani' bulunduğumuz halde İzmir gibi mamûr ve öz topraklarımızın Yunanlılar tarafından tevâli-i işgali sulhun bizi hukuk-ı sarîha-i milliyemizden mahrum edecek ve hattâ hayatımıza kasdedecek bir mahiyeti tecellî etmesinden nâşi yirmi bin kişiden mürekkep akdedilen miting neticesinde muhterem Wilson cenaplarının ilân buyurmuş olduğu esasât ile kat'iyen kabil-i te'lif olmayan ve sırf Yunanlıların doymak bilmeyen hırs ve iştihalarının münbais olacağı şüphesiz bulunan şu hâl karşısında Düvel-i Mü'telifenin adaletine memleket halkının sabırsızlıkla intizâr eyledikleri en canlı tezahürât ile izhar ettikleri ve sabr u sükûnetin idaresi pek müşkül bulunduğu marûzdu, ferman.

İspir Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye

Reisi

Cemal

XXIII

Vesika No.: 24/2196
Nevi: Telgrafname
Mahreci: Hasankale
Tarihi: 4/6/1335

İzmir işgalinin devam ve genişlemesinden galeyana gelen yedi bin Pasin'linin bir miting yaptığı hakkında.

İzmir'in temadî ve tevessü eden işgali kaza ahalisini fevkalâde tehyîc ettiğinden bugünkü tezahürât diğer günkü tezahüratdan daha ziyade galeyanı bâdî olmuş, takriben yedi bin kişilik bir miting de bugün akdedilmiştir. Mitingin akdi esnasında Dokuzuncu Ordu Kıtaatı Müfettişi Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin Miting heyetine cevaben keşide buyurdukları telgrafname-i Sâmî kıraat edilmiş ve halk üzerinde ümmid-bahş bir te'sir hâsıl etmiştir. Asayiş ve intizamın muhafazasında tasadüf edilen müşkülât tasavvurun fevkinde olmuştur. Lehü'l-hamd birgünâ hadiseye meydan verilmediği marûzdu.

Kaymakam Vekili

Nesimî

XXIV

Vesika No.: 24/2172
 Nevi: Telgrafname
 Mahreci: Bayburt
 Tarihi: 3/6/1335.

İzmir'in işgalini protesto etmek için Bayburt ahalisinin yaptığı miting hakkında.

Erzurum Vilâyetine

İzmir'in işgal edilmesinden dolayı Bayburt ahalisinde fevkalâde bir te'sir hâsıl olarak dünkü Pazartesi günü büyük bir miting akd ve işgal keyfiyeti Dersaadet'te İngiltere, Amerika, Fransa, İtalya mümessillerine ve Bâbıalîye ve Dokuzuncu Ordu Kıtâatı Müfettişliğine protesto edilmiş ve tezahürat eylemi devam etmekte olup cevap vürûd etmedikçe halkı dağıtmak mümkün olamayacağı kemâl-i sükûn ve vakarla telgrafhanede cevap intizarında buldukları marûzdur.

Kaymakam Vekili
 Salih

XXV

Vesika No.: 24/2173
 Nevi: Telgrafname
 Mahreci: Bayburt
 Tarihi: 5/6/1335.

Bayburt'ta durum aydınlanmadığından ahalinin dağılmadığı hakkında

Erzurum Vilâyetine

Vaziyet tavazzuh etmediğinden ahali heyecanda. Telgrafla Düvel-i İtilâfiye mümessillerine müracaat etmektedirler. Ahalinin heyecanını teskin etmek üzere vaziyetin inkişafının emr ve iş'ar buyurulması.

Kaymakam Vekili
 Mehmet Salih

4895/264 8 Haziranda cevap yazıldı.

XXVI

Vesika No.: 24/2174
 Nevi: Telgraf müsveddesi
 Mahreci: Erzurum Valiliği
 Tarihi: 8 Haziran 1335.

Hükümetin gerekli teşebbüslerde bulundu-
 ğuna dair.

Bayburt Kaymakamlığı Vekâletine

C. 5 Haziran 335 ve 4683/382 numaralı tele : Hükümetimiz teşebbüsât-ı siyasiyede bulunmaktadır. Neticeye sabır ve sükûnla intizar ediniz.

XXVII

Vesika No.: 24/2181
 Nevi: Telgrafname
 Mahreci: Hınıs
 Tarihi: 5/6/1335

Yunan işgaline son verilmesi için Lloyd
 George'ın harekete geçmesini telgraf başında
 beklediklerine dair Hınıs ahalisinin dileği.

Erzurum Vilâyetine

İzmir'in Yunan kıtaâtı tarafından işgal ve bu işgalin bir ilhak mahiyetinde olduğunu işittiğimizde Lloyd George cenaplarının enzâr-ı âmmeye karşı gazetelerle neşrettirdiği ve adaletin tatbikinde teferrüden ihrâz-ı ma'delet edeceği vaadini küçük milletlerin kudretlerinin fevkinde bir tasavvur gibi o havalideki ekseriyetimize karşı büyük bir sahanın kendilerine terkedilmekteki hayalleri bittabi muhik görülemez diye emrettiği halde Harb-ı umumîde katiiyen küçülmüş ve memleketin dörtte biri kalmış olan biz İslâm hükümetinin eldeki İzmir'inin de Yunan tarafından işgal edilmesi İngiltere mümessilinin bu babdaki vaadini bir tarz-ı hakaretle çiğnemek değildir de nedir? Hal böyle iken ahali-i umumiyenin akdettiği üç günlük miting neticesinde müteaddit ve mütekaddim telgraflarına cevap intizar edilirken bugün aldığımız habere göre işgalin maalesef tevessü' ve terakkî ettiği ve yaptıkları hak ve adâlete mugayır tecavüz ve mezâlîm teşeddüd etmekte olduğunu andırıyor. Necat ve mukadderatımızı yed-i adl ve siyasetlerine tevdiân teslim olduğumuz mümessil cenapları Yunan muhterislerini bî-vech bu tecavüzden men' ile mevcudumuza göre dün bir nisbette kalan memleketlerimize uzanan muhteris elleri

kasr ile beraber başlıca İzmir'in Yunan işgalinden tahlisiyle vaid-i kerimânelerini ikmâlen alem-i medeniyete karşı kuyûd-ı tarihiyyede bir nam-ı fahamet ihrâz etmelerini son sabırsızlıkla intizâren huzurlarına takdim ve mün'akit miting mevcudu bulunan on bin kişiyle cevabını makine başında bekleriz.

Vilâyât-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-ı
Milliyye Cemiyeti Hıms Şubesi

XXVIII

Vesika No.: 38/4603 e ek
Nevi: Telgrafname
Mahreci: İstanbul
Tarihi: 29 Mayıs 1335

Sadrâzâmın beyanatı üzerine Bâbîâliye özel
bir heyet gönderildiğine ve Saltanat Şurasına
bir muhtıra verildiğine dair.

Erzurum Vilâyât-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-ı
Milliyye Cemiyeti Şubesine

Beyanat-ı Sadaretpenahî Cemiyetimizin nazar-ı dikkatını celb ederek derhal Bâbîâliye bir hey'et-i mahsusa gönderildiği gibi müteakiben teşekkül eden Şuray-ı Saltanatda hukukumuz müdafaa edilmiş ve bu babda bir muhtıra verilmiştir. İzahat postadadır.

Vilâyât-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-ı
Milliyye Cemiyeti Reisi
Ahmet Nedim

XXIX

Vesika No.: 38/4603
Nevi: Tahrirat, aslı.
Mahreci: İstanbul
Tarihi: 6 Haziran 1335

Bir önceki belgede sözü edilen mesele hakkında etraflı bilgi kapsayan tahrirat.

Erzurum Müdafaa-ı Hukuk-ı Milliyye
Cemiyeti Riyâsetine

Efendim!

İzmir vilayetinin ahîren duçar olduğu fecây-i elîme üzerine Sadrazam Paşa hazretlerinin gerek Paris Sulh Konferansına tevdi' buyurdıkları notada gerek bazı cerâid muhabirine vuku'bulan beya-

natlarında münderic “Ermenistan için vâsi’ muhtariyetlerini kabul edeceğimiz vilâyetlerden bahsetmiyorum” fıkrası Cemiyetimizi fevkalâde endişenâk ve müteessir ettiği gibi vilâyâtta da sû-i te’sirâtı mucib olduğu alınan telgraflardan anlaşılacak keyfiyyet Şuray-ı Saltanat murahasalarımız tarafından istizah ve bu babda Sadârete bir de muhtıra tevdi’ edilmekle münderecatına kesb-i vukuf edilmek üzere mezkûr muhtarının aynen münderic bulunduğu Hadisât Gazetesi’nin 15 numaralı, 5 Ramazan 337 tarihli nüshasından üç adedi matviyyen irsâl-i savb-i âlileri kılınmış olduğu gibi Elviyeye de başkaca gönderilmiştir. Buraca imkân dairesinde hukukumuzun müdafasından geri durulmamakta olup evvel ve âhir rica edildiği vehçile oraca da muhafaza-i hukuk yolunda mütebassırâne ve müteyakkızâne davranılması tekrar temenni olunur efendim.

6 Haziran 335

Vilâyât-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-ı
Milliyye Cemiyeti Reisi Esbak

Hicaz Valisi

Ahmet Nedim

XXX

Vesika No.: 38/4375

Nevi: Telgrafla dilekçe metni, aslı.

Mahreci: Kiği

Tarihi: 16 Haziran 1335

İtilâf devletlerince İzmir’in Yunanistan’a ilhak kararı iptal edilmezse her türlü fedakârlığı göze alacaklarına dair Kiği’lilerin Sadârete müraacaatı.

Dersaadet’te Sadaret-i uzmâya

Vatanımızın eczasından bulunan ve tarihen ve âsâr-ı mevcude-
siyle bir Türk memleketi olduğu müsbet olan İzmir vilâyetine Yunan-
lılar tarafından asker çıkarılarak zaptedildiğine dair alınan haberler
kazamız halkını dîlhûn etmiştir. Bu vilâyetin sahib-i hakikîsi bir
milyonu mütecâviz ahali-i islâmiyye iken iki yüz bin nüfûsdan ibaret
bulunan ekall-ı kalîl Rumlara feda edilmek suretiyle Yunanlıların
zabta kıyam eylemeleri âleme ilân olunan Wilson prensiplerine ve
akvamın te’min-i saadetini kâfil sulhün akdedileceğine dair düvel-i
muazzama-i Mü’telifenin mevâid-i âliyesine külliyyen mugayır ve

muhالیf olduğuna binâen İzmir'in Yunanistan'a ilhak kararı iptal edilmediği halde redd-i ilhak için nev-i beşerce icrası kabil olan her türlü fedakârlığı ihtiyar edeceğimizin Düvel-i muazzama-i Mü'telife mümessillerine iblâğına vesâtat-ı sâmiye-i Sadâretpenâhilerinin şayân buyurulmasını istirham eyleriz.

16 Haziran 335

Vilâyât-ı Şarkıyye Müdafaa-i
Hukuk-ı Milliye Cemiyeti Kiği
Şubesi Reisi Mehmet Hayri?
(mühür).

Cemiyet âzası Hüseyin Hüsni
(mühür).

Âza Kahraman Sabri
(mühür).

Eşrafdan [isim okunamadı].
(mühür).

Eşrafdan Mehmet Necati
(mühür).

Eşrafdan Mehmet Emin
(mühür).

Belediye Reisi Hüseyin Hüsni
(mühür).

Cemiyet âzası Mustafa Fehmi
(mühür).

Âza Mehmet Şakir
(mühür).

Eşrafdan [isim okunamadı]
(mühür).

Eşrafdan Mehmet
(mühür).

Eşrafdan Mehmet Murad?
(mühür).

Eşrafdan [isim okunamadı]
(mühür).

Eşrafdan Osman Faik
(mühür).

XXXI

Vesika No.: 38/4377

Nevi: Telgrafla dilekçe metni, aslı

Mahreci: Kiği

Tarihi: 16 Haziran 1335

Kiği'lilerin aynı mealde Mustafa Kemal
Paşaya müracaatları

Dokuzuncu Ordu Kıtaâtı Müfettişliği Cânib-i Âlisine

Vatanımızın eczasından bulunan ve tarihen ve âsâr-ı mevcude-
siyle bir Türk memleketi olduğu müsbet olan İzmir vilâyetine Yuna-
niler tarafından asker çıkarılarak zabt edildiğine dair alınan haberler
kazamız halkını dilhûn etmiştir. Bu vilâyetin sahib-i hakikîsi bir

milyonu mütecâviz ahali-i islâmiyyesi iken iki yüz bin nüfusdan ibaret bulunan ekall-ı kalil Rumlara feda edilmek suretiyle Yunanîlerin zapta kıyam eylemeleri âleme ilân olunan Wilson prensiplerine ve akvâmın te'min-i saadetini kâfil sulhün akdedileceğine dair Düvel-i muazzama-i Mü'telifenin mevâid-i âliyesine külliyyen mugâyır ve muhalif olduğuna binâen İzmir'in Yunanistan'a ilhak kararı iptal edilmediği halde redd-i ilhak için nev'-i beşerce icrası kabil olan her türlü fedakârlığı ihtiyâr edeceğimizin Düvel-i muazzama-i Mü'telif mümessillerine iblâğına vesatet buyurulması istirhamına dair Sadâret-i uz mâya bir kıt'a telgrafname keşide kılınmış olduğunun arzıyla makam-ı sâmi-i Müfettiş-i âlilerince de ma'ruzatımızın icap eden makamât-ı âliyeye iblâğına ve icray-ı icabına müsaade-i aliyelerinin şâyân buyurulması müsterhamdır ol babda.

Vilâyât-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-ı

Milliyye Cemiyeti Kiğı Şubesi Reisi

Mehmet Hayri?

(mühür)

Belediye Reisi

Hüseyin Hüsni

Cemiyet âzası

Mustafa

(mühür)

Âza

Hüseyin Hüsni

(mühür)

Âza

Kahraman Sabri

(mühür)

Eşrafdan

Hüseyin Hüsni

(mühür)

Eşrafdan

Mehmed Sâfi

Eşrafdan

Mehmed Behcet

(mühür)

Eşrafdan

Mehmet Behcet

(mühür)

Eşrafdan

Mehmet Kâmil

(mühür)

Eşrafdan

Esseyyid Mehmet Dursun

(mühür)

Eşrafdan

Mehmet Şâkir

(mühür)

Eşrafdan

Mehmet Emin bin Dursun

(mühür)

Eşrafdan

Osman Faik bin Behcet

(mühür)

XXXII

Vesika No.: 38/3478

Nevi: Tezkere, aslı

Mahreci: Kiğı

Tarihi: 17 Haziran 1335

Yukarıdaki iki dilekçenin ait oldukları makamlara telgrafla gönderilmesi için Kiğı'lerin ricanameleri.

Vilâyât-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliyye Cemiyeti Erzurum Şubesi Riyâset-i aliyyesine

Akdedilen miting neticesinde umum İslâmı mükedder ve me'yus eden İzmir istilâsı ve Yunan'a ilhakı hakkındaki kararın iptaline dair makam-ı Sadârete ve Vilâyât-ı Şarkıyyenin Ermenistan teşkili hakkındaki Sulh konferansının kararına mütedair kezâlik Sadâret-i uzumâya hitâben yazılan iki kıt'a telgrafnâme burada telgraf hattı olmadığından Cemiyet-i aliyyeleri vesâtatiyle keşide ettirmek ve Dokuzuncu Ordu Kıtaatı Müfettişliğine hitâben yazılan tahrirat mahalline verilmek üzere leffen takdim kılındı. Mezkûr telgrafların ücreti olduğu bil-hesab anlaşılın yediyüz kuruş da mazrûfen gönderilmiş olduğunun arziyle keyfiyet-i vüsûlü ve keşidesinin iş'arı ve ilmuhaberinin tisyârı mütemennâdır efendim.

Vilâyât-ı Şarkıyye Müdafaa-i
Hukuk-ı Milliyye Kiğı Şubesi

Reisi

Mehmet Hayri?

(imza)

XXXIII

Vesika No.: 38/4322

Nevi: Telgrafname

Mahreci: Sivas

Tarihi: 15/11/1335

İzmir işgali dolayısıyla Giresun kayıkçıları-
nın tutumu hakkında.

Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i
Merkeziyyesine

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Giresun Heyeti-
nin iş'arına nazaran İzmir vilâyetine haksız yere ayak bastırılmış
Yunanlıların oradaki dindaşlarımıza karşı irtikâb eylemekte oldukları
vahşet ve şenâatdan dilhûn ve müteneffir olan hamiyetli Giresun

kayıkcıları limanlarına uğrayan Yunan vapurlarına yük ve yolcu götürmemeğe karar vermişlerdir. Ta'mîm edilecektir.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Hey'et-i Temsiliyyesi
nâmına
Mustafa Kemal

XXXIV

Vesika No.: 24/3286
Nevi: Arap harfleri ile basılmış
rapor
Menşei: İzmir
Tarihi: 1335

İzmir'de işlenen facialar hakkında rapor.

İZMİR FECÂYII

İzmir Rusümat Başmüdürünün Raporu

İzmir ahali-i islâmiyesi ile bilcümle memurînin gördüğü ân-ı tarihînin tafsilâtı ber veçh-i zîrdir. Mayısın ondördüncü çarşamba günü bir gün sonra İzmir'in Yunan askeri tarafından işgal edileceği şurada burada söylenmekte idi. Diğer taraftan bunun aslı olmadığı ve olsa bile ya kuvve-i İtilâfiye tarafından işgal edileceği veyahut işgalin yalnız mevki-i mütahkeme şâmil bulunacağı iddia ediliyordu. Hükümet tarafından ne ahaliye ne de devâir rüesâsına bu babda hiçbir tebligat icra edilmemiş ve bilakis akşam çıkan Islâhat Gazetesinde valinin ifadesine atfen bunun mevâki-i müstahkemeye ait pek ehemmiyetsiz bir işgal mahiyetinde olduğuna dair bir makale intişar etmiş olduğundan birgünâ tedâbir ittihazına hacet görmeden ertesi yani on beş Mayıs Perşembe günü ber mu'tad vazifemizin başında isbat-i vücud ettik. Kable-z-zevâl saat dokuzda on kadar Yunan nakliye sefâini, Kılış zırhlısı ve bir iki Yunan torpidosunun himayesinde limana muvasalat ve askerleri rıhtım üzerine çıkarmağa mübaşeret ettiler. Sivil ahalinin zito nidâları âfakı sarsıyor ve dairemize kadar geliyordu. Bir müddet sonra önde ve tarafeynde sivil ahali olduğu halde Yunan asâkiri trampete çalarak kışlaya doğru yürümeğe başladılar. Tarifi nâkabil büyük bir elem, fakat yine soğuk kanla şu manzarayı uzaktan görüyor idik. Asâkir bir hayli miktarı geçtikten sonra

uzaktan işitilen bir el silâh sesini müteakip nekadar sivil ahali ve asker geçmiş ise bunların gayr-ı muntazam bir surette ve kemal-i tahâlülke kaçıştıkları görüldüğü gibi silâh sesleri de tezayüt ettiğinden kapu ve pencereleri mükemmelen kapayarak hâdisata muntazır olduk. Makinelî tüfenk sesleri gittikçe artıyor ve cüz'î müddet tevakkuf ederek yine başlıyordu. Şu suretle yarım saat kadar bir müddet geçtikten sonra dairenin kapusu şiddetle vurulmağa ve (açınız) sesleri işitilmeğe başladı. Bittabi açtık. Elinde bir rovelver ile yanında bir sivil tercüman ve arkasında üç, dört nefer olduğu halde bir Yunan zabiti yukarıya çıktı. Tercüman evvel emirde mucib-i endişe birşey olmadığına dair teminat verdikten sonra hariçte birçok telefât vukubulduğu cihetle memurîn-i hükûmetin tevkif edileceği ve varsa silâhlarımızla beraber teslim olmamız lüzumunu söyledi. Bittabi mütâvaat gösterdik ve mevcut yirmi, yirmi beş memuründen birkaçının ufak kıtada rovelverlerini toplayarak zabite teslim ve her tarafta taharriyat icrasını teklif ettik. Taharriyat-ı lâzime icra olundu ve bir şey bulunamadı. Bu aralık kendi odamda da taharriyat icra ettikleri sırada zatıma aid ufak bir kasanın içinde ve bir zarf derununda bulunan iki yüz liradan bir miktarını taharriye memur olan iki nefer beynlerinde taksim ve bana sükût etmemi ihtar ettiler. Herşey hitam bulmuştu. Artık dışarıya çıkmak lâzımdır denildi. Halbuki dışarda şiddetli bir yağmur yağdığı gibi silâh sesleri de devam etmekte bulunduğundan bizi muhakkak bir tehlikeye mâruz bırakmaktan ise orada yine kendi nezaretleri tahtında muhafaza etmelerini rica ettik. Cevaben (sizin dâi-i şüphe bir şeyiniz görülmedi, bir saat sonra serbest olacaksınız, burada şu iki neferi -parayı alanları- bırakacağız. Hayatınıza gelince o bizim namus-ı askerimize mevdu'dur. Bu sözleri söyleyen bir Bulgar zabiti değil Yunan zabitidir) denildi. Tabii muvafakat ettik. Fakat nöbetçi kalacak neferler kasada daha ziyade para olduğunu gördükleri için gece kırarak alacaklarına emin olduğumdan şahsıma ait olan bir miktar parayı beraber alıp alamayacağımı zâbitine sordum. (Alınız, benim mesuliyetim tahtındadır) dedi. Bu suretle parayı bazı ufak tefek şeyleri üzerime alarak rüfekamla beraber sokağa çıktık.

Sokağa çıkınca hal ve etvar tebeddül etti. Orada bulunan diğer bir takım Yunan neferâtı üzerimize hücum ederek hemen feslerimizi alıp yırttılar. Ellerimizi havaya kaldırarak (zito Venizelos) diye bağırmanızı emrettiler. Bu suretle bağıra bağıra rıhtım üzerine çıktık ve orada hükûmet dairesi tarafından getirilen diğer memurunin de

aynı halde (zito) diye bağırarak başları açık olarak yağmur altında vapur iskelesi cihetine doğru sevkolunduklarını gördük. Zahiré Borsası önüne geldiğimiz zaman yağmur durmuştu. Orada Borsa dahiline sokulan memurîn yolu kapadıkları için bir saat kadar tevakkufa mecbur olduk. Bu müddet zarfında kafile kafile Osmanlı zâbitlerinin zito diye bağırtılarak elleri kezâlik yukarıda olduğu halde geçtiklerini gördük. Bunlara mütemadiyen tüfenk dipçığı vuruyorlar ve şuralarına buralarına süngü saphyorlardı. Hattâ Şark Kumpanyası'nın önüne geldikleri zman Yunan askeri tarafından edilen ateş üzerine altı nefer ve zabitin şehit edildiklerini sonra haber aldık. Yağmurların tekrar başladığı bir zamanda bize tekrar hareket emri verildi. . Yürümüyor, koşuyorduk. Benim gibi mülâhham olan veyahut takatı bulunmayanlar mütemadiyen dipçik yiyordu. Böylece kahvelerin önünden ve sivillerin pek çok elfaz-ı şetûme ve galîzelerine marûz olarak geçirildik ve İtalyan Mektebinin önünden saparak ikinci Korodon üzerine, ömrümde görmediğim derecede şiddetli bir yağmurun altında bizi sevkedene neferât dar bir sokakta birer birer nemiz var nemiz yok hepsini aldılar. Hattâ mâden tütün tabakalarına, benzin çakmaklarına varıncaya tenezzül ettiler. Üzerimizde birşey getirmiş isek bulmak için elbisemizi kâmilen yırttılar. Biraz sonra yine rıhtım üzerine çıktık ve aynı tarzda, yâni eller yukarıda (zito Venizelos) diye avazımız çıktığı kadar bağırarak koşa koşa dipçik ve tokatlarla Aydın Şimendifer Kumpanyasının – Punta İskelesi dedikleri – iskeleye vardık. Artık bizde de tâb u takat kalmamıştı. Yolda gelirken önümde yürüyen Veznedar Nazım Efendi, kulağına isabet eden bir darbe ile sersemleyerek yere düşmüştü. Süngülemişler, bir daha avdet etmedi, şehit oldu. Diğer rüfekamdan çoğu yaralı idiler.

Punta İskelesinde bizi getiren neferât, hepimizi Yunan bahriye zabitlerine teslim ederek avdet ettiler. Biz evvelce gelen memurîn-i hükûmete orada mülâki olduk.

Hakkımızda icra edilen şenayiin en şedîdi burada oldu. Asakir-i bahriyye kemerlerini çıkararak tokaları ile zabitlerinin huzurunda hepimizi darbettiler. Başımıza atılan taş, kömür ve kiremitlerle cerihadar olmayan kimse kalmadı. Bir aralık şahsımı tanıtmak istedim, kartımı çıkardım (hakkımda malûmat alınız, ben bu muameleye müstahak bir adam değilim) dedim. Zâbitlerden pek şiddetli (sus kerata) cevabımı aldım. Hattâ bunlardan bazıları Türkçe olarak

(kerata, Rumları kestiniz, Ermenileri katlettiniz değil mi? İşte biz de bu gece hepinizi köpek gibi boğazlayacağız. Haydi mezarınıza) diyerek bizi iskele üzerine yanaşmış olan bir vapura sevketmeğe başladılar. Bu aralık evvelce tanıdığım bir Yunan bahriye zabıtine tesadüf ettim ki mesâil-i resmiyye vesilesiyle münasebet peyda etmiş idik. Beni bu halde görünce taaccüp etti, sebebini sordu. Arkadaşlarınıza sorunuz dedim. İskeleye yanaşan vapura geldik. Girerken sopalarla dövüldük ve ıslak fişki ile dolu anbarının içerisine atıldık. Zikrettiğim zâbit teşebbüste bulunmuş, on dakika sonra anbardan beni çıkarttı. Çıkınca hakkımızda reva görülen şu muamele-i hûnrizâ-neden dolayı protesto ettim ve benim kadar masum olan arkadaşlarım da çıkmadıkça bir yere gitmiyeceğimi söyledim. Ne onların ve ne benim tahliyem yed-i iktidarında olmadığını ve kumandan Mösyo Mavridis'e söylemek lâzım olduğunu ve ancak hepsinin derakap bu anbardan çıkarılacaklarını söyledi. Oradan bir araba ile Avcılar Kulübü önüne geldik, bir sandal ile evvelâ Averof zırhlısına gittik. Badehu Mösyo Mavridis'in bulunduğu Lyon torpidosuna çıktık. Pek meşgul olan Mavridis son derecede beyan-ı teessüf etmiş. İki kadeh konyak ikram olunduğu gibi kalın bir de palto verdiler. Vapurda kalan arkadaşlarımın isimlerini birer kâğda yazdım.

Derhal çıkartacaklarına dair vaad ettiler ve bizi Yunan zabıtine terfîk ederek sandal ile eve kadar gönderdiler. Her tarafım bere içinde idi. Halimi görenler gayr-ı ihtiyarî olarak ağladılar. Üç gün yataktan kalkmak mümkün olamadı. Ertesi günü aldığım malûmata göre filhakika arkadaşları hemen ambardan çıkarmışlar. Çıkarken yine dövmüşler. Başımıza taş, kiremit attıkları yere götürüp yine darp etmişler, bir müddet vagonlara koymuşlar, koyarken yine dayak atmışlar. Gece saat onda vagondan çıkararak döve döve Patris vapuruna götürmüşlerdir. Vapur yıkanıyor imiş, hortumları zavallıların üzerine tutarak tekrar ıslattıktan ve bir saat da şiddetli bir poyraz rüzgârına mâruz bıraktıktan sonra ambara atmışlar. Sabaha kadar bir lokma ekmek, bir yudum sudan mahrum bırakılan biçarelere ancak sabahleyin serbestî verilmiş.

* * *

Fecâyiin buraya kadar zikrolunan kısmına bizzat hedef olduk. Ba'dehu aldığımız malûmata ve Düvel-i İtilafiye Heyet-i Tahkiki-

yeminin raporu ile de sabit olduğuna vâkıf olduğumuz istihbarata nazaran : yevm-i işgalde İzmir'in Kokaryalı, Göztepe, İspartalı, Karantine... cihetlerinde meskûn olan Müslüman evlerine Yunan asâkiri tarafından gündüz vukubulan tecavüzât neticesinde, tecavüze duçar olan evlerden bulabildikleri nekadâr zî-kıymet eşya ve nukûd vesaire var ise hepsi müsellâhan zapt, daha doğrusu sirket olunduğu gibi o esnada muhadderat-ı islâmiyenin ırzına taarruz ve bâkire kızların pâk ismetleri hetkolunmuştur. Hattâ bunlardan birine dört Yunan askeri fiil-i şenî icradan sonra mahall-i tenasüle Yunan bandırası sokarak terkettikleri, Düvel-i İtilâfiye Tahkik Heyetlerinin icra eyledikleri tahkikat-ı amîka neticesinde sabit olmuştur. Sokaklarda tesadüf edilen Müslimler katl ve hele Ziraat Bankasının merdivenlerine iltica eden altı masum yavrucak bî-aman bir surette ve yaylım ateşi edilerek itlâf edilmişlerdir.

Bu tecavüzât-ı melunânenen havf ile öteye beriye iltica eden müslüman ailelerinin terkettikleri haneleri, önce yağmaya duçar edilmiş ve muntazaman nakl-i hane edercesine evlerinde nekadâr eşya varsa, aynalı dolaplarına varıncaya kadar sirket olunmuştur.

* * *

İşgalden sonra İzmir'in aldığı vaz' ve şekl-i siyâsî ise bil-vücûh câlib-i nazardır :

Sırf muhtel olduğunu iddia ettikleri emniyet ve asayişin temin ve idâmesi maksadı ile muvakkat bir işgal-i askerî altına alınan memlekette asayişe müteallik olmayan kâffe-i hususâtta kavanîn ve nizamât-ı mülkiye ve usul-i kadîme merî ve carî olmak lâzımdır. İzmir'de ise şu işgal-i nagihanîye rağmen hiçbir nümâyiş ve ihtilâl âsarı görülmediği halde idare-i örfiye ilân olundu. Derakab bir divan-ı harb-i örfî teşekkül etti. Bunun mugayır-ı kanuniyesinden sarf-ı nazar, ilcaât-ı zaruretle yapılmış bir muamele nazariyle baksak bile bir divan-ı örfiye sırf muhill-i asayiş harekât eshabının tevdiî muktazî olmak lâzimededen iken cerâim-i âdiye eshabı bile hattâ kelepçelerle tevkif ve hapishane-i umumiye sevkolunarak muhakemeleri divan-ı harpce icra olunuyor. Hapishane-i umumî hıncahınc memlûdur. Burasının mutlaka memur-ı mülkiye ve adliyenin taht-ı idare ve tefişinde bulunması ahkâm-ı kavanînden iken kat'iyyen Yunan kuvay-ı işgaliyesi tarafından vaz'-ı yed edilmiştir. Binâberîn nekadâr mevkufîn var, esbâb-ı tevkifiyeleri nedir, bizce meçhul.

Kuvây-ı işgalîyenin Osmanlı jandarma ve polis kuvvetleri ile teşrîk-i mesai etmeleri lâzîmeden iken meydanda ne bir Osmanlı polisi ve ne de jandarması vardır. Tekmil polis merkezleri üzerinde Yunan bandırası temevvüc ediyor. Ahîren Düvel-i İtilâfiye mümessil-lerinin gayretleri ile emâkin-i resmiye üzerine Osmanlı bandırası keşidesi tekarrür etmiş ve polis merkezindeki Yunan bandıraları indirilmiş ise de bu sırada bazı Osmanlı esnafının dükkânları üzerine Osmanlı bandırası keşide etmeleri Yunanlıların urûk-ı hamîyyetini galeyana getirerek tecavüzlerine meydan vermiş ve hükûmet-i mülkiyece buna mümânaat ve muhalefet olunması lâzîmeden iken bilâkis keşide edenler takip edilegelmekte bulunmuşlardır ki bu suretle eylevm İzmir'de bir tek Osmanlı bayrağı görülmediğine rağmen simitçilerin tablalarına varıncaya kadar her taraf Yunan bandırasıyle tezyin edilmekte bulunmuştur.

Ahîren şurada, burada Osmanlı polislerini gördük. Fakat hiçbirinde hattâ toplu işne bile mevcut değildir. Divan-ı harb-i örfinin ilânı üzerine herkes yirmi dört saat zarfında silâhını muayyen mevâkie teslim etti. Fakat Rumlar bundan gayr-ı resmî olarak istisna edildi. Binâberin bugün İzmir'de bulunan yüz elli bin Müslüman gayr-ı müsellâhtır. Rumlarla Ermeniler ise rivâyâta nazaran hattâ esliha-i harbiyye ile müsellâhdırlar. Şu hale nazaran İzmir şehrinde bulunan tekmil Müslümanların hayatı tehlikededir. Zira evvelâ silâhımız yoktur.

Sâniyen köşe başlarında, sokaklarda dolaşan Yunan polis ve jandarmaları yekdigeri ile görüştükleri esnada İzmir Yunanistan'a kat'iyen ilhak olunacak veyahut dahilde birtakım müdafaâta marûz kalınacak olursa intikamlarını İzmir Müslümanlarından alacaklarını alenen söylüyorlar. İzmir'de herkes hattâ muhadderât-ı islâmiyye bile Rumca anladığı cihetle bunları cümlemiz işitiyor ve anlıyoruz. Ve fazla olarak diyorlar ki : bizi İzmir'e sevkettikleri zaman oradaki Müslümanların ne kadar emlâk ve emvâli, mücevherat ve nukudu ve hattâ karıları, kızları varsa hepsi sizindir dediler. Binâberin biz bunları almadıkça bir yere gitmeyiz. Şu kavillerini mertebe-i fiile getirecekleri, 15 Mayıs'ta İzmir'e ilk adım attıkları günde vukua getirdikleri sirkat ve fecâyî'le sabit olduğu gibi esbabına tevessül ettikleri de mahallâtta kâffe-i Müslüman evlerine birtakım işârât-ı mahsusa koymaları ile, anlaşılıyor. Gerçi buna karşı bu işârâtın izci işareti olduğu iddia edilmekte ise de şu işaretlerin hepsinin de Müslü-

man evlerine tesadüf etmiş bulunması her halde müddeiyyat-ı vâkiânın butlanını isbata delil-i kâfidir. Bu sebeplere binâen İzmir'de ahali-i İslâmiyye son derecede bir heyecan içindedir. Serveti olanlar evlerine ecnebileri ikame ederek şehri terkettiler. Halbuki hükûmetçe şu heyecanı teskin edecek hiçbir hareket ve teşebbüsatda bulunulmuyor. Bergama'da vuku' bulan mukavemet üzerine Menemen'de icra edilen kitâle dair hükûmet kimseye malûmat vermedi. Dört beş yüz kişinin katlini ecnebilerden haber aldık. Bu dahi tehdidât-ı vâkiânın mevki'-i fiile konulacağına bir delil teşkil eylediği cihetle heyecan büsbütün mümted oldu. Velhasıl elyevm İzmir'de bulunan ahali-i İslâmiyye muhakkak bir ölüm tehlikesine marûzdur. Ve bunun ref' ve izâlesi ise hükûmet-i merkeziyyemizin ittihaz edeceği tedâbir-i sâibeye mütevakıftır.

İzmir Rüşumat Başmüdürü

AGÂH

XXXV

Vesika No. : 24/3286

Nevi : Arap harfleri ile basılmış
rapor

Menşei : İzmir

Tarih : 1335

İzmir işgalinde işlenen facialar hakkında rapor.

İZMİR FECÂYII

İzmir Hey'et-i Tahkikiyye Âzasından

Kaymakam Arif Bey'in Raporu

İzmir'in 15 Mayıs'ta Yunan askeri tarafından vâki olan işgalinde gerek Yunan askeri ve gerekse yerli Rum ahali tarafından İslâmlara yapılan mezâlim ve fecâyî hiçbir memleketin düşman tarafından cehren işgalinde bile görülmuş ve işitilmiş değildir. İçimizdeki yirmi seneyi müteceviz hayat-ı askeriyyesini büyük ve küçük hükûmetler ve vahşi kabâil muharebelerinde imrâr etmiş soğuk kanlı, metîn kalbli ümerâ ve zabitân bile İzmir'in işgalinde gördükleri fecâyîin tahattur ve tezkârından dehşetle ürperiyor. İzmir'in meşhur rıhtımı üzerinde ve İtilâf donanmasının ve yüzlerce Avrupalı medenî ecânibinin gözleri önünde Kolordu Ahz-ı Asker Reisi Erkân-ı Harbiyye Miralay

Fethi Bey ve Onbirinci Kolordu Sertabibi Kaymakam Şükrü Bey gibi değerli ve hâdim-i insaniyet zevât keyif için cerh ve katledilirse hücrâ mahallerde Yunanlıların yaptıklarını tasavvur ediniz. Esnay-ı vukuât-da şehit olmayan ümerâ ve zabitândan kurşun, dipçik, süngü, kama, sopa ve taş ile yaralanmamış pek az kimse kalmıştır. Hele dinî ve millî suret-i taarruz umumî ve daha elem-nâkdir.

Kolordumuzdan dört zabıt delâletiyle İzmir kılâ'-ı müdafaası dört İtilâf Devleti tarafından işgal ve seferethanelerde mensup oldukları hükûmetin askerinden birer mikdar ikame edildi. 14 ve 15 Mayıs 35 gecesi Amiral Calthorpe'den Kolordu Kumandanı Nadir Paşa'ya verilen emirde ertesi (15 Mayıs 35) günü İzmir'in Yunan askeri tarafından işgal olunacağı ve işgal kıtaâtının saat sekiz evvelde İzmir limanına muvasalatına intizar olunduğu ve şehirde icap eden tedâbir-i inzıbatıyyenin ittihaziyle bilcümle akserin kışlada bulundurulması ve işgali müteakip Yunan Kumandanının göstereceği arzuya göre hareket edileceği ve bu hususta düvel-i muazzama donanmasının nazar-ı dikkate alınması tehdidi ile bildirildi. Bu emrin kışlada bulunan ümerâ ve zabitâna ancak nıfıl-leylden iki saat sonra ve bazı zabitâna da işgal sabahı tefhîm edildiği anlaşılmıştır. Bu emirden haberdar olan ahalinin kışlanın cenubundaki Yahudi maşatlığının şarkındaki sırtlarda ictima ederek ateş yakmakta ve arasına tekbir getirmekte oldukları görülüp işitiliyor ve İtilâf donanması tarafından bu ictima mahalli projektörlerle tenvir ve tarassud ediliyordu. Bu haber-i felâketi işitip mahall-i ictimaa gelebilen halkın miktarı fecir tulû' ederken ancak üç dört bin kişi kadar idi. İzmir'in işgal edileceğini duyan efrâd bilhassa müsellâh kıtaat efrâdı gece kışladan savuşuyor ve kışlada yazıcı, hizmetçi ve mekkâreci efrâdından ve kapılarda müsellâh birkaç nöbetçiden başka Nizamiye taburu efradı görünmüyordu. Sabah saat yedi sıralarında İzmir'deki zabıtânın kısm-ı âzamı kışlada toplanmış ve bunlar bir taraftan vazifelerine göre dairelerindeki mühim evrak ve eşyalarını toplamakta ve bir taraftan sandıklarında mevcut nukuddan maaş tevzi etmekte ve bâzı zabıtân da gurup gurup toplanarak muntazır oldukları bu felâketler hakkında düşünmekte bulunmuşlar idi. Sabah saat sekizde Yunan kıtaâtını getirmekte olan nakliye vapurlarının harp gemileri himayesinde yekdiğerini takiben İzmir limanına duhûle başladıkları görüldü. Yunan kıtaâtının karaya çıkmasından evvel İtilâf asakirinden birer müfreze mensup oldukları konsoloshancleri muhafaza için gemilerden

çıkarmıştı. Bu tahaffuz tedabirinin ittihazı İslâm ahaliye mi yoksa Rumlarla Yunan askerine mi karşı yapıldığı kestirilememekle beraber bundan işgal keyfiyyetinin vukuat-ı mühimme vukuuna meydan verecek mahiyette cereyan edeceği istidlâl olunabilirdi. İstihbarâta nazaran keyfiyyet-i işgalin doğrudan doğruya Yunan kıtaâtı tarafından icrası mahzurdan sâlim olmayacağından Düvel-i muazzama kıtaâtı tarafından bu hususta muavenet ve delâlet-i lâzimedede bulunulması hükümet tarafından İtilâf Kumandanlığına evvelce teklif edilmiş ise de kabul olunmamıştır. Saat on evvele doğru kışlanın önündeki park ve mahfil-i askerî civarındaki halkın intizarı rıhtım tarafına teveccüh etti. Yunan Efzun alayı kolbaşında üç metre tulünde bir Yunan bayrağı açılmış olduğu halde yürüyüş nizamında mahfil-i askerî önünden geçerek kışlanın kapusu önünde durdu ve bir iki dakika sonra da yine Kemeraltı cihetine yürüyüşüne devamla kışlanın şarkında ve ittisalindeki kıraathane önünden Karantina cadde-sine doğru ilerleyerek tevakkuf etti. Yerli Rum ahali bu Efzun alayının her tarafını kuşatarak (zito) sadaları ile ve Rumca birçok elfâz ile mezkûr alay efradını tehyic etmekte idiler. Bu sırada bir rovelver sesi işitildi. Fakat kimin tarafından, kimin üzerine ve ne için atıldığı anlaşılamadı. Anlaşılan cihet bu silâhın ne sebab-i endaht ve ne de hedef-i isabeti tahkike lüzum görülmeksizin Efzun alayının kışla ve hükûmete karşı ateş etmeğe imkân gören kıtaâtının hemen münasip surette mevzi alarak şiddetli bir ateş etmesi ve bizim taraftan katiyyen mukabele görmeyen bu ateşin bir çeyrek saattan ziyade imtidat etmesi ve ateşe birkaç Yunan makineli tüfenginin dahi iştirak etmesi ve bir Yunan sefinesinin de kışlayı topa tutmak üzere kışlaya tekarrub eylemesi idi. Ateş açıldığı zaman kışlada bulunan Kolordu ve Fırka kumandanları, Erkân-ı harbiye, Sıhhiye ve Levazım heyetine mensup ümerâ ve zabitân kendi odalarında keyfiyyet-i işgalin icap ettirdiği muamelât ile meşgul bulunmakta idi.

Yunanlıların ateşi devam ve kışlanın her iki cephesine pencere-lerden icray-ı tesir ettikçe kışlanın her üç katında da müteferrik bulunan zabitân buldukları katlarda yerleşiyor ve ikinci katın koridorlarında en kesif bir halde bulunan zabitân kâh koridorun şark ve kâh garp tarafına geçerek hem ateşten sakınıyor ve hem de duçar oldukları şu taarruz-ı nagihanî ve namerdâneye bir nihayet verilmesi arzusunun izhar eyliyorlardı. Bunun için kışladan ateş edilmediğini anlatmak üzere bir değeneğin ucuna raptedilen beyaz bir

mendil telgraf zabiti Mülâzım-ı evvel Celâl Efendi namında bir genç zabıt tarafından işaret verilmek için orta katın Park cephesindeki koridor kapusuna götürülürken mumaileyh Celâl Efendi sağ kulağından yaralandı. Ve yine bu sırada üst katta bulunan bir Mülâzım Efendi de şehit düştü. Fakat yine ateş kesilmedikten başka şiddetlendi. Ve kışlaya takarrüb eden Yunan harp gemisinin ateş açmak için seren direğine işaret çektiği de bazı zabitân Efendiler tarafından görülüp haber veriliyordu.

Binâenaleyh cephelerde pencerelerin tamamen kapalı ve kışla kapularının açık olduğu ve bizim tarafımızdan hiçbir ateş edilmediği ve Yunan kıtaâtından hiçbir ferdin mecruh olmadığı gibi kendilerini ateş açmağa ve ateşe devam etmekte ma'zur gösterecek pek âdi bir sebep dahi bulunmadığı halde yine kışlaya girmeyerek mütemadiyen ateşi tezyid eylemeleri pek garip görünmüş ve Avrupa düvel-i muazzaması donanmasının enzârı önünde bu suretle tecavüz-ü zalimâne ve bağyânede devama cür'et gösteren şu vahşet ordusunun kışlaya vüsulü halinde ve enzârdan dür bir mahalde yapacağı fecâyia haddü pâyan olmayacağı, ve tarafımızdan feda edilecek kurbanların kendimizden bile bir nâkili ve bir şahidi bırakılmamak derecelerine isâl edileceği mülâhazasından sarf-ı nazar neticede yine biçare İslâmları kabahatlı ve zalimleri haklı gösterebilecekleri bazı arkadaşlarımız tarafından düşünüldü. Ve başımıza gelecek felâketlerin hiç olmazsa enzâr-ı cihandan mestûr ve hatıra-i medeniyetde mechul kalmaması için müstahlis-i adâlet ve hürriyet ve nâşir-i nûru marifet ve medeniyet olduklarını iddia eden Avrupa düvel-i âliyesinin İzmir'de 15 Mayıs 335 (saat 8) evvelden itibaren hakkımızda izhar-ı heybet ve azamete başlayan mağrur donanmasının yüzlerce dürbününe saha-i temaşa ittihaz ettiği İzmir kışlası önündeki park meydanına çıkılmağa karar verildi. Muharebe zamanlarında bile tarafeyni muhasameynin ateş kesebilmelerine anlaşmalarına beyne'l-milel bir vasıta ittihaz olunan ve kışla odalarının büyük beyaz perdelerinden birinin bir ağaca gerilmesi ile yapılan bir beyaz bayrak, zabitân arkadaşlarımızdan biri tarafından bir pencereden ihraç ve birkaç defa sallanarak ateş ancak kesilebildi. Ve zabitânımız ile hariçteki Yunan kıtasına tercümanlık yapan yerli bir Rum arasında cümlemizin kışla haricine çıkmamız (parol dönör) üzerine kararlaştırıldı. Ve Kolordu Kumandanı ile diğer iki zabıt mezkûr beyaz bayrak ile kışla haricine çıktı ve bilâhara diğer zabitân dahi bunlara iltihak eylediler. Fakat

Yunan zâbitleri (parol dönör) de sebat etmediler. Evvelâ bir Efsun Mülâzimi din ve imana sebbederek Kumandan Ali Nadir Paşa'nın başına bir tabanca dayadı. Merkumun bu hareketi güya oradaki Yüzbaşısı tarafından menedildi ise de yine o Mülâzim Paşanın kalpağını yere çarptı ve kendisine birkaç tokat vurdu. Bu suretle yapılan hakarete Osmanlı zabitanının etrafını saran ve herbiri kudurmuş kelp gibi ümerâ ve zabitanımıza sille, tokat, dipçik vuran, tükürerek elfâz-ı galîze istimal eden Yunan askerlerine Rum ahali tarafından imtisal olundu. Üzerimizde silâh taharrisi bahanesiyle bulunabilen para, cüzdan, defter gibi eşya kendilerine güya muzır telâkki olunarak gasbolundu ve anahtar zincirine varıncaya kadar soyulduk.

Kalpakistan, fesler ayaklar altında çiğnendi. Kıymetli kalpaklar kısmen Yunan neferlerinin çantalarına sokuldu. Cümleten başlarımız açıldı. İki kollar havaya kaldırıldı. Yine Allahımıza, Peygamberimize, Kur'anımıza, ırz ve namusumuza ve milliyetimize velhasıl daha hâtıra ve hayale gelmeyen her türlü mukaddesatımıza işitilmemiş elfâz-ı galîze ve müstehcene ile sövüldü sayıldı. Şu suretle etrafımız gerek Efsun askeri ve gerekse yerli Rum çeteleri ile kuşatılıp kafilemiz yürüyüşe ihzâr olundu.

Parktan dörder ile rıhtım üzerine, düvel-i muazzama donanmasının önündeki rıhtımın kışladan üç kilometre kadar bir mahalinde rıhtıma yanaştırılmış Patris ismindeki Yunan vapuruna sevk edildik. Parktan hareketimizde kumandanımız da dahil olduğu halde ellerimizi yukarı kaldırmak suretiyle daima yaşasın Venizelos, zito Venizelos bağırtılmak ve rıhtım üzerindeki seyirci Rumlardan aynı neferât tecavüzâta mâruz bırakılmak suretiyle şiddetli bir rahmet altında yürüyüşümüze devam ettik. Bunları az gören Yunan askeri ve Rum ahali tarafından kurşun ve süngü, dipçik, rovelver, kama, bıçak gibi her nevi âlât ile cerh ve katledilmekte idik. Gümrük önüne muvasalatımızda bir Rum gümrük hammalı elindeki çuvalları çekmeğe mahsus demir kanca ile Kolordu Veznedar-ı sabıkı Ahmet Efendi'nin açık başına şiddetli bir darbe indirerek mumaileyhi hemen orada şehit etti. Harbiye Nezareti Şimendifer Şubesi Müdürü olup muvakkaten İzmir'e gelmiş olan istihkâm Kaymakamı Cemil Bey dipçik ile başının iki mahallinden ve kurşun ile bacağından, Düvel-i Mü'telifenin rıhtıma yanaşmış torpidoları önünde ağır bir surette cerhedilerek yere serildi. Mumaileyhin artık yürümeğe mecali kalmadığından hastahaneye naklini veyahut büsbütün öldürülerek

şu işkenceye olsun bir nihayet verilmesini Türkçe bilir bir Yunan zâbitinden istirham ettiği halde (Türk için hastahane yok) cevabıyla yine ayağa kaldırılmış ve iki süngü daha vurulup yere serilmiş idi. Yanındaki İtalyan torpido efradından biri mumailiye insaniyeten kucaklayarak torpidoya nakletti. Bilahare İtalyan Grenadiya zırhlısına götürülüp zırhlı Kumandanı Mösyö Artort tarafından yeniden yarası değiştirilip sardırılmış ve oradan İtalyan hastahanesine sevk olunmuş iken sehven mezkûr hastahane yanındaki Yunan hastahanesine yatırılmış, orada Cemil Bey'in yarasını tedavi değil bilâkis daha ziyade tevsî ve tahriş suretiyle ifnây-ı hayata gidilmek istenildiği tebeyyün etmiştir. Fakat Mösyö Artort tabibini göndererek mumailiye ertesi günü St. Antoin hastahanesine naklettirmek suretiyle Cemil Bey'in hayatını kurtarmıştır. Kolordu Ahz-ı asker Reisi Erkân-ı Harbiyye Miralaylarından Süleyman Fethi ve Kolordu Sıhhye Reisi Kaymakam Şükrü Beyler rıhtım üzerinde ve yine Düvel-i muazzama-i Mü'telife mümessillerinin gözü önünde Cemil Bey'den daha hafif bir surette yaralandığı, İzmir Yunan hastahanesine naklolunduklarından neticede yalnız haber-i şehâdetleri resmen bildirilmiştir. Bu iki şehid-i mağfur gibi suret-i şehadetleri mechul kalacak daha otuz kadar zabıt, yüzlerce efrâd ve binlerce ahali vardır. Diğer kafilerdeki bâzı arkadaşlarımız tarafından rıhtım üzerindeki şehitlerimizin ikişer ikişer rıhtımın bir kenarına çekildikleri ve bunlardan bâzılarının boğazlarından kulaklarına kadar kesilmek suretiyle izhâr-ı vahşet ve dehşet edildiği görülmüştür. Yine bu kafilerden birisinin rıhtım civarındaki diğer bir Yunan gemisine kadar götürülerek iki kişinin gözleri diri diri çıkarılmış, diğerleri de dizlerine kadar hayvan pisliği içerisinde bulundurulmuş zaten o günkü vukuatda yağmur ve dolu içerisinde sırsıklam ıslanmış olan vücutlarının vapurun su tulumbaşiyle ve deniz suyu ile yeniden ıslatıldığı ve buna da Rumlar arasında banyo namı verildiği mütekait Necip Bey tarafından görülmüştür. Zabıtânın kışladan Kordon'a sevk edildiği sırada başlayan yağmur fes, kalpak, kaput ve pelerinleri alınmış ve birçoğu yaralanmış ve kanlara boyanmış olan zabıtânın iliklerine kadar işlemek ve Kordonboyu'nda topuklara kadar su içinde yürümek suretiyle hâl ve manzara-i perişanımız en katı kalpleri bile müteessir edecek derecede şiddetli idi. Fakat yağmurun bu şiddeti Rum ahalinin de kısm-ı âzâmasının rıhtım boyundaki dükkân, gazino, meyhane ve otellerden çıkamıyarak seyirci ve alkışçı kalmalarını ve bu sebeple yakından

taarruz edenlerin miktarını taklile yardım etmiştir. İkinci Kordon sakinelerinden bazılarının da üzerimize silâh attıkları meşhûd olduğundan eğer yağmur şedîd olmasaydı bu kudurmuş kavmin taarruz-u nâmerdanesinden kafilelerdeki hiçbir İslâmın sağ kalmayacağı şüphesiz idi. Patris vapuruna çıkarken merdivenin aşağı kısmında duran bir Yunan nöbetçi neferine buraya kadar bir zabitimiz tarafından getirilmiş olan beyaz flâmanın ucu biraz dokunmuş olduğundan nöbetçi neferi bi't-tehevür birçok küfürlerle beraber mumâileyh zabiti bir iki yerinden süngüledi. Bu süngü yarasından merdivenin alt kademesine düşen ve bilâhare vapurda bakılmayarak müteaffin ve kanlar içinde şehit olan bu zabiti diğer bir zabıt arkadaşımız arkasına alıp vapura çıkardığı gibi İnşaat-ı İstihkâmiye Komisyonu Yaveri Mülâzım-ı Sanî Neşet Efendi de Yunan mümessilinin bulunduğu Lyon torpidosundan atılan bir kurşun ile bacağından ağırca mecruh olup yürüyemediğinden mumâileyhi de yine zabitân arkadaşlarımızdan biri arkasına alıp vapura çıkardı. Onyedinci Kolordu Levazım İkinci Kısmında Kâtip Sabri Efendi'ye refakat eden on iki yaşlarındaki mahdumu da Yunan Bankası civarında sağ kalçasından ağır mecruh düştüğü için bu çocuğu da pederi kucaklayıp vapura çıkarmıştır. Yaraları ağır ve yürümelerine mâni' olan ve vapurun baş tarafı güvertesine uzatılan bu üç yaralıdan maada daha yüz kadar yaralı zabıt bulunduğu vapura çıkarken görülmüştür. Üç yüze karîb zabıt ol miktar nefer vapurun yukarısında güvertenin daracık bir mahalline sıkıştırıldı. Burada Patris vapuru Kaptanı tarafından güya üzerlerimizdeki silâh ve bomba gibi muzır bir şey bulunmamak ve hakikatte ise karada soyulan İslâmların üzerlerinde para ve zîkıymet eşyalardan herne kalmış ise bunlar da bulunup aşırılmak suretiyle tepeden tırnağa kadar taharrî olunduk. Bu taharrî sırasında pek çok tehdit ve tahkir edildik. Tahkire en ziyade ma'ruz kalanlarımız üzerlerinde işe yarar değerli bir şey bulunmayanlar veyahut ayaklarındaki yeni çizme, getr, ayakkaplarını, kol ve cep saatlarını, pelerin, kaput vesaire gibi lüzumlu eşyalarını bu vapurdaki Yunan korsanlarına teslimde taallül ve te'hir gösterenler idi. Topçu Yüzbaşısı Ahmet Bey'in ve diğer üç zabitin ayaklarından zorla çıkarılan yeni çizmeleri yüzünden duçar oldukları tahkirât cümlemizin üzerinde her ne kalmış ise Patris korsanlarının muhill-i haysiyet taharrîlerine meydan vermemek ve def-i belâ için kendiliğimizden çıkarılıp verilmiştir.

Vapura gelebilen mecruhın meyanındaki Bosnalı Erkân-ı Harbiyye Miralaylarından Ali Bey dahi karadaki taharriyatta bulunamayıp üzerinde kalan yüz elli lirasını belki bilâhare iade edilir fikri ile efrâd eline düşmezden evvel mezkûr vapur zabitanından birine vermiş ise de mezkûr emanet bilâhare merhum zabıt tarafından inkâr edilmek suretiyle gasbedilmiştir. Vaporda yapılan bu taharriyat yalnız bir mahalde yapılmayıp vapurun müteaddit tarafındaki postalar tarafından tekrar edilmiş ve bu suretle evvelki taharriyatta alınmayan mendil, tesbih, tabaka, sigara ağızlığı gibi değersiz şeyler de en sonuncu taharri kademelerinde alınmış ve Kolordu Kumandanından itibaren kışlanın dümen neferine kadar dahi kışla civarında görülen İslâm arabacı ve hamallara kadar cümlemiz ayak üzerinde bile duramayacak bir izdiham ile orta katta ve murdar ve karanlık ve çirkâb içerisinde bulunan, içinde Yunan mekkâri hayvanâtı konulup getirilen anbarlara idhâl edildikten sonra yanımıza bırakılan Yunan muhafaza efrâdı tarafından kol düğmeleri, çizme mahmuzları ve âdi gözlükler gibi levazımâtımızın cebren ahzı suretiyle de âdilıklar gösterilmiştir. Bulduğumuz anbarın izdihamı zaten hayvanat pisliği ile mülevves olan havasını büsbütün ihlâl etmiştir.

Yedi sekiz yaşına kadar olanlar dahi dahil olduğu halde iki yüze karfîb mekteb-i Sultanî talebesinin de izci oldukları bahanesiyle mektepten çıkarılıp hakaret ve işkence ve taarruz ile bulunduğumuz gemiye getirilerek bir anbara ve sivil mevkufin içerisine koşmaları ve bu ma'sumlar içinde başlarından, kollarından, bacaklarından kurşun ile vurulmuş pek çok mecruh görülmesi ve şehit olanların dahi işitilmesi bize kendi halimizi düşünmeyi unutturmuştur. Birkaç saat Patris cehenneminde duçar olduğumuz şu gazebe bilâhare vâkıf olan İngiliz ve Fransız ecnebi mümessillerinin ümerâ ve zabitan efrâddan tefrîk ve mekteb-i Sultanî talebesinden en ufak yaştakileri terhis suretiyle tahfif edilmek istenilmiş ise de gemiye sonradan gelenlerden vuku'bulan istihbarâtımıza nazaran alelumum İslâm ve bilhassa zabitan ve memurîn ailelerinin duçar oldukları tecavüzât şimdiye kadar gördüğümüz mezâlîme rahmet okutmak derecelerine gelmiş ve kalplerimizde ebediyyen tedavi olunamayacak ve hiçbir defa hatırımızdan çıkmayacak yaralar bırakmıştır.

Mezkûr tecavüzât-ı mel'ûnâne ve elimâneye şu suretle muttali' olduk ve cümlemiz kan ağladık :

İşgal günü kışlaya gelmek üzere hanelerinden çıkan ve ailelerine vedâ eden zabıtân Yunanlıların evvelce Makedonya İslâmlarına yaptıkları mezâlîmi bildiklerinden bu defa da büyük felâketler karşısında bulunacaklarını hissetmiş ve bu his ile aileleri İzmir'de olmayan zabıtândan daha ziyade merak ve endişeye düşmüş bulunuyorlardı. Bu endişe ise mal veyahut hayat zıyâmını düşünmekten değil, iffet ve namus hususuna hürmet ve riayetkâr olmayan Yunanlıların ırz ve namus-ı aileye taarruzları korkusundan neşet etmekte idi. İşgal esnasında ümerâ ve zabıtâna yapılan mezâlîmi ve vâki' olan kıtali herkes gibi Patris gemilerindeki mahbusinin aileleri de istihbar etmiş ve ailelerinden bazıları da hanelerinde hiçbir eşyası bırakılmamak üzere soyulup soğana döndürülmüş ve birçok tahkirât ve tecavüzâta maruz kalmış olmakla beraber zevcelerinin âfiyetlerini anlamak üzere Düvel-i Mü'telife mümessillerinden müsaade istihsâl ederek 16 Mayıs 35 sabahı birer ikişer Patris vapuruna gelmeğe ve felâketlerini anlamağa başladılar. Asıl ol vakt İzmir işgalinin bâdî olduğu fecâyî ve felâket-i azîme bütün dehşet ve vahşeti ile ve cehennem-âsâ ateşiyle vapurdaki İslâm kalplerini yakıp kavurdu. Ma'sum ve mazlum simalarımızı kızarttı, cümlemize ölümlerin en acısını arattı. Fakat sâlik olduğumuz din-i Muhammedî bize intihar teşebbüsâtından men'etti. (İnnellahe maassabirîn, lâ havle velâ kuvvete illâ billâhil aliyyl azîm, ve hüve alâ külli şey'in kadîr) âyet-i kerîmesinden istiâne ettik ve binaenaleyh bazı arkadaşlarla sene-i vâfireden beri vatan ve millet yolunda envâ-ı mihen ve mezâhim ile geçirdiğimiz, bir gün âlâm ve mezâlîm-i dünyeviyyeden rehâyâb olduğunu görmediğimiz ve kendisinden çoktan vazgeçtiğimiz şu hayat-ı dünyeviyeyi ve kanımızın bakıyyesini de seb ve tahkir edilen Allahımıza ve gurur-ı azamet-furûşluklarına rağmen yine siyaset namı altında işgal edilen İzmir'imizin tahlisi yolunda faydaya ahdü peyman ettik. Bu suretle o günkü ye's ve elem ve kederlerimizi de tahfife muvaffak olduksa da Yüzbaşı rütbesindeki zevci rıhtım boyunda şehit olan bir genç gelin hanım ile yegâne medar-ı istinadı olan Mülâzım-ı Evvel rütbesindeki bir biraderi yine rıhtım boyunda şehit olup birkaç gün sonra na'sı denizden çıkarılan genç bir bâkire kız, zevc ve biraderini aramağa geldiler. Bunların hâl ve simalarında müşahede edilen ve Efsun alayı hunhar vahşilerinin cebr ve işkencelerinden tahassül eden âsâr-ı cebr ve tazyîk bu iki biçareyi ölümlerden daha sarı, mermerlerden daha soğuk ve tarif kabul etmez bir hal-i tedehhüş ve teellüme koymuştur.

Bu teessürle ağlamaktan gözleri kan içinde kalmış ve saçları yolunmaktan başları kısmen çıplak kalmış velhasıl gördükleri zulüm ve duçar oldukları teessür bizce şimdiye kadar en dehşetli muharebeler netayicinde görülen manâzır-ı fecîadan daha müthiş bulunmuş olan mumâileyhânın o gece düşmen-i iffet-şiken tarafından uğradıkları tecavüzât-ı vahşiyaneyi ve bu ahvâlin hudûsu hakkında yapılan müsamahayı düşündükçe biçare İslâmların çoktan beri gıpta ettikleri Avrupa medeniyet-i hazırasının da içyüzü gözümüzün önünde nefretle tecelli etti. İzmir eşraf ve ekâbirinden sâbık ricâl-i hükûmetden Karantina'da ikamet eden bir zatın gözü önünde zevcesine diğer aileler yanında yapılan taarruz-ı şenaatkârane, soğukkanlı İngiliz Tahkik memurunu bile ıgâz edecek dereceyi aştı ve şâyi' oldu.

Balçova karyesinden gelen genç köylü kadınlarından Yunan askerine tesadüf edenlerin cümlesinin hemen yol üzerinde ırz ve namusları hetkedildi.

İzmir ve civar köyleri bağ ve bağçelerinde tesadüf edilen kadın, erkek, kız cümlesi katlolundu. Bunların deniz kenarından uzak olan cesetleri gömülmeğe bile tenezzül edilmeyerek gayr-ı medenî mahallerdeki hayvan lâşeleri gibi kırlarda, tarlalarda tefessüh etti. İçinde genç kadın veya bâkire kız olduğu hissedilen veya haber alınan her İslâm hanesinden cebren birer oda, Yunan zabıt ve küçük zabıtlarının o gece apartıman gibi beytütet ve daha doğrusu sefahethane gibi mahall-i işret ve şenaat ittihaz edildi. Bu tecavüzâtdan korkan ehl-i İslâmın çoğu tahlîs-i nefis ve vikaye-i ırz için tebdil-i tâbiyyet etmek üzere muhtelif konsoloshanelere hücum ve tâbiyyet vesikası almak için günlerce beklediler. Nekadar yazılsa lâyıkiyle tasviri mümkün olamayacak olan İzmir işgalindeki Yunan mezâliminin vahşeti işgal gününde rıhtıma yakın demirlemiş olan bir İngiliz zırhlısı mürettebatını bile Yunanlılar aleyhinde karaya inmek için isyan ettirmiş ve Fransızların Pars dritnavutu da bu gibi bir sebeple İzmir limanını terke mecbur olmuştur.

Vekayi-i sâire, malûmatı-i mütemmime arz olunacaktır.

Kaymakam Ârif

